

Prijevod romana **Blokken F. Bordewijka** i traduktološka analiza prijevoda

Križić, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:732982>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za germanistiku – Katedra za nederlandistiku

**Prijevod romana *Blokken* F. Bordewijka i traduktološka analiza
prijevoda**

Diplomski rad

15 ECTS

Napisao:

Domagoj Križić

Mentor:

dr.sc. Slađan Turković

Komentor:

Gioia-Ana Ulrich Knežević

U Zagrebu, kolovoz 2021.

Kazalo

1. Uvod.....	5
2. Metodologija	6
3. Biografija F. Bordewijka.....	7
3.1. Prijevodi F. Bordewijka na druge jezike	8
4. O prevoditeljstvu	9
4.1. Stil pisanja F. Bordewijka.....	9
5. Prijevod romana <i>Blokken</i> F. Bordewijka	11
NOĆ	11
DAN	13
PREDAVANJE	17
JEZGRA GRADA	19
MONOLIT	21
SKUPINA A.....	24
SMAKNUĆE.....	27
RADOST.....	30
6. Analiza prijevoda.....	33
6.1. Zaključak analize prijevoda	45
7. Sažetak	47
8. Popis literature.....	48
9. Nizozemski izvornik	49

E. Bordewijk

2014-5216

www.nijghenvanditmar.nl

Blokken (1931), *Knorrende beesten* (1933) en *Bint* (1934)
verschenen in eerste uitgave bij De Gemeenschap in Utrecht. In
1949 werden de drie romans door Nijgh & Van Ditmar voor het
eerst in een verzamelde editie uitgegeven.

Drieëndertigste gecorrigeerde druk 2012
Copyright © erven E. Bordewijk
Omslagontwerp: Studio Ron van Roon
NUR 301 / ISBN 978 90 388 3619 9

INHOUD

Blokken 7

Knorrende beesten 53

Bint 89

Uitgebreide inhoudsopgave 193

Verantwoording 197

BLOKKEN

De eerste drie blokken...
De tweede drie blokken...
De derde drie blokken...

BLOKKEN

De eerste drie blokken...
De tweede drie blokken...
De derde drie blokken...

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada prijevod je i traduktološka analiza književnog djela *Blokken* F. Bordewijka, nizozemskog autora iz prve polovice dvadesetog stoljeća.

Glavno nastojanje ovog rada je putem prijevoda i traduktološke analize prijevoda romana *Blokken* F. Bordewijka razmotriti postupak prevođenja proznog teksta, karakteristične probleme na koje se pri takvom prijevodu može naići te razne prevoditeljske tehnike koje se mogu primijeniti u svrhu rješavanja tih problema.

Želja je najprije razjasniti pojam prevođenja, odnosno njegovu svrhu, tehnike kojima se služimo u ispunjavanju te svrhe, a zatim na temelju samoga prijevoda analizirati konkretnu primjenu tih tehnika

Motivacija za pisanje diplomskog rada na ovu temu proizašla je iz moje sklonosti prema prevoditeljstvu koja je bila i razlog mog upisa ovog studija. Odlučio sam se na prijevod djela F. Bordewijka budući da me njegov stil i način pisanja oduvijek privlačio, a njegov kratak roman *Blokken* činio se idealnim primjerom za demonstraciju praktične primjene postupka prevođenja.

2. Metodologija

Budući da je u središtu ovog diplomskog rada prijevod i traduktološka analiza prijevoda proznog djela, najprije je bilo potrebno upoznati sa samim autorom čije djelo obrađujemo, njegovim stilom, djelovanjem i značajem. To sam učinio s pomoću raznih izvora, pri čemu mi je od najveće pomoći bio nizozemski internetski repozitorij *dbnl* te djela Jana Spierdijka i Gerrita Jana. van Borka.

Potrebno je zatim bilo upoznati se s prevoditeljstvom, odnosno svrhom prevoditeljstva, problemima s kojima se pri prevođenju susrećemo te načinima na koje te probleme možemo riješiti. Pri tome sam se najviše oslanjao na djelo Nataša Pavlović *Uvod u teorije prevođenja* te na djela engleskih lingvista Johna Cutforda i Andrewa Chestermana.

Nakog toga slijedi sam prijevod teksta. Iako se radi o kratkom romanu, ovaj rad ipak ne obuhvaća prijevod čitavoga djela, već samo prvih osam od ukupno deset poglavlja. Pri prijevodu teksta koristio sam, osim samog izvornog teksta, razne nizozemske internetske riječnike, ponajviše *Woorden.org* te *Encyclo.nl* dok mi je *Hrvatski jezični portal* bio od velike pomoći pri pronalasku hrvatskih ekvivalenata. Nakon prve skice prijevode, prijevod sam nekoliko puta dodatno uredio i izmjenio kako bi ciljani tekst što više odgovarao duhu hrvatskoga jezika, a da pritom ne izgubi karakterističnu čar i bit izvornika.

Pri prijevodu teksta upotrebljavao sam razne prevoditeljske strategije koje sam u sljedećem poglavlju i klasificirao koristeći se klasifikacijom Andrewa Chestermana. Korištene prevoditeljske strategije zatim sam dodatno objasnio i potkrijepio s pomoću 25 primjera izvađenih iz prijevoda. Odabrani su oni primjeri za koje sam procjenio da najbolje demonstriraju konkretnu primjenu prevoditeljskih strategija, kako ih navodi Chesterman. Nadalje, neke rečenične dijelove primjera označio sam crvenom, odnosno plavom bojom u svrhu lakšeg snalaženja u objašnjenjima primjera te kako bih vizualno povezo odgovarajuće rečenične dijelove izvornika i prijevoda, što je dodatno objašnjeno u šestom poglavlju.

Rad završava kratkim osvrtom na prevoditeljstvo, a onda i na sam značaj ovog diplomskog rada na tom polju.

3. Biografija F. Bordewijka

Ferdinand Bordewijk nizozemski je autor koji je djelovao u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Njegovo stvaralaštvo ubraja se u književne stilove nove objektivnosti i magičnog realizma. Bordewijk se okušao u brojnim književnim formama, ali najuspješniji su bili njegovi romani. Za Bordewijkovo književno stvaralaštvo karakteristični su neobičan vokabular, često pun neologizma, te jezgrovit stil pisanja (Spierdijk, 1948: 133).

F. Bordewijk, punim imenom Ferdinand Johan Wilhelm Christiaan Karel Emil Bordewijk, rođen je 10. listopada 1884. u Amsterdamu. Nakon završetka osnovne i srednje škole u Amsterdamu, Bordewijk je upisao pravo u Leidenu. Diplomirao je 1912. godine, a nedugo zatim pridružio se pravnoj tvrtci u Rotterdamu kao odvjetnik. Dvije godine poslije oženio je nizozemsku skladateljicu Johannu Roepman s kojom je kasnije dobio sina Roberta i kćer Ninu. Godine 1919. kratko je radio kao učitelj u Rotterdamu, a zatim nastavlja raditi kao odvjetnik u Den Haagu, gdje je živio sve do svoje smrti, 28. travnja 1965 (Van Bork, 2003: 85).

Bordewijk je inspiraciju za svoja djela nerijetko pronalazio u svojem privatnom životu. Tako je njegov uspješni roman *Karakter* (Karakter), po kojemu je kasnije snimljen i film, nadahnut njegovim iskustvom rada kao odvjetnik, dok je za kratki roman *Bint* Bordewijk inspiraciju pronašao u svojoj kratkoj učiteljskoj karijeri (Ibid: 86).

F. Bordewijk svoje je prvo književno djelo, zbirku pjesama naziva *Paddestoelen* (Gljive), izdao 1916. godine pod pseudonimom Tom Ven. Osim toga, u dobi od 36 godina Bordewijk je svoje dugačko ime skratio u Ferdinand, a svoja književna djela, osim nekolicine objavljenih pod pseudonimom Tom Ven, potpisivao je samo kao F. Bordewijk, nikad ne koristeći puno ime Ferdinand. Kao prozni pisac, Bordewijk je debitirao 1919. godine zbirkom priča *Fantastische vertellingen* (Fantastične priče). Godine 1923. i 1924. objavljen je drugi, odnosno treći svezak zbirke *Fantastische vertellingen*. Zbog mračnih motiva i tema ludila Bordewijka su optužili da neuspješno pokušava biti nizozemski Edgar Allan Poe (Spierdijk, 1948: 131). Unatoč lošim kritikama, Bordewijkove kratke priče označile su njegov ulazak u prozu te dale prve naznake njegovog osebujnog stila kojim će kasnije obilježiti nizozemsku književnost prve polovice dvadestog stoljeća.

Prvi pravi književni uspjeh Bordewijk je doživio sa svoja tri kratka romana; *Blokken* (Blokovi), *Knorrende beesten* (Režuće zvijeri) te *Bint*. Ovim trima romanima, koji su izdani 30-ih godina 20. stoljeća, Bordewijk se dokazao kao ekspresionist, a aktualne i kontroverzne teme koje prožimaju ova tri romana, kao što su kritika komunističkog režima u romanu *Blokken* te kritika

škولstva u romanu *Bint*, privukla su pažnju javnosti. Osim toga, s ova tri kratka romana, a zatim i s dužim romanima *Rood paleis* (Crvena palača) i *Karakter*, Bordewijk pronalazi svoje mjesto u književnim pokretima magičnog realizma, nadrealizma i nove objektivnosti.

Tijekom svojega života Bordewijk je objavio mnoga druga djela, većinom romane i zbirke kratkih priča, ali i druge vrste književnih djela među kojima i libreto za operu svoje žene.

Ferdinand Bordewijk preminuo je od upale pluća 28. travnja 1965., u dobi od 80 godina. Na vlastiti zahtjev, pokopan je u Den Haagu. Ostao je zapamćen kao jedinstven pisac čiji su stil, oštrina, ali i poetičnost, obilježili modernu nizozemsku književnost. I dan danas Bordewijk je čitan u Nizozemskoj i drugim zemljama. Primjerice, njegov kratki roman *Bint* obavezna je lektira u Nizozemskoj, a Bordewijkovo ime i djela neizostavni su kada se govori o modernoj nizozemskoj književnosti.

3.1. Prijevodi F. Bordewijka na druge jezike

Djela F. Bordewijka uvelike su poznata na nizozemskog govornom području. Njegov rad obilježio je razdoblja novog objektivizma i magičnog realizma u Nizozemskoj, a za svoje zasluge primio je nekolicinu književnih nagrada, među kojima i značajnu književnu nagradu P. C. Hoofdprijs (Van Bork, 2003: 87). Iako neusporedivo manji, značaj F. Bordewijka u Europi i svijetu nije zanemariv.

F. Bordewijk najpoznatiji je po svojim romanima te su upravo oni najprevođeniji od njegovih djela. Prevedeni su na brojne svjetske jezike, ali i na jezike mnogih europskih zemalja, budući da su Bordewijkova djela najsnažnije utjecala na književnosti tih zemalja.

Ipak, Bordewijk svoju popularnost izvan granica Nizozemske možda najviše duguje filmskoj adaptaciji romana *Karakter*. Ovaj film snimljen 1997. godine osvojio je 17 različitih nagrada, među kojima i Oscara za najbolji strani film te je osigurao globalnu popularnost F. Bordewijka. Bordewijkova djela još nisu prevedena na hrvatski, pa je tako ovaj diplomski rad ujedno i prvi prijevod nekog djela F. Bordewijka na hrvatski jezik. Iako je kratki roman *Blokken* tek mali dio Bordewijkova ogromnog opusa, smatram značajnim na ovaj način hrvatskim čitateljima pružiti bar predokus ovog iznimmog i nedovoljno zastupljenog pisca.

4. O prevoditeljstvu

Zanat prevođenja jednako je star koliko i zanat prenošenja znanja. Drugim riječima, prati ljude od začeca civilizacije. Ali tek je posljednjih nekoliko stoljeća prevođenje uspostavljeno kao samostalna disciplina (Pavlović, 2015: 13-14).

Postoje brojne definicije i rasprave o naravi i svrsi prevođenja, a jedna od najpoznatijih definicija ona je Johna Cutforda koji prevođenje opisuje sljedećim riječima:

„[Prevođenje je] prenošenje tekstova različitih vrsta iz izvornog jezika u ciljni jezik uz očuvanje značenja sadržanog u izvornom tekstu, odnosno zamjenjivanje jezične tekstualne građe jednoga jezika jednakovrijednom jezičnom građom drugoga jezika.“ (Catford, 1965:20).

Drugim riječima, svrha prijevoda prenijeti je značenje, ali usto očuvati i jezičnu građu. To je posebno istinito za prijevode književnih djela; za razliku od prijevoda tehničke naravi, težina književnog djela nije samo u izrečenom značenju, već i u formi i načinu na koji je to značenje izrečeno.

Postoje brojni konkretni primjeri u kojima zamjenjivanje jezične građe izvornog jezika (jezika s kojeg se prevodi) jednakovrijednom jezičnom građom ciljnog jezika (jeziku na koji se prevodi) dolazi do izražaja, kao što je primjerice zamjenjivanje metafore izvornoga jezika metaforom koja se upotrebljava u ciljnom jeziku.

Ovaj prijenos jednakovrijedne jezične građe također se ističe kada sagledamo tekst u cjelini. Odnosno, uz značenje i stilsku figuru, valja sačuvati i koherentnost jezika. Nije dovoljno ispravno prevesti svaku rečenicu, već je nužno da i čitavi prijevod zadrži sveukupno značenje i povezanost izvornika (Ibid: 45-47).

Svako književno djelo na sebi nosi „otisak” svojega autora, njegov „potpis” koji se očituje u upotrebi jezika. Najteža dužnost prevoditelja prenijeti je taj „otisak”, a pritom ostaviti što manje vlastitog, što može biti iznimno teško kada uzmemo u obzir da prevoditelj, na neki način, činom prevođenja stvara novo književno djelo.

4.1. Stil pisanja F. Bordewijka

Jedna od najupečatljivih značajki Bordewijkovih djela njegov je specifičan stil pisanja. Bordewijkov stil razlikuje se od djela do djela, a uvijek prati njegovu temu i ton. Primjer je toga kratak roman *Bint*. U središtu je ovog kratkog romana strogi školski učitelj Bint, pa su tako i rečenice u tekstu kratke, konkretne i odrješite.

Isti fenomen vidljiv je u romanu *Blokken* koji je predmet analize ovoga rada. Budući da je tema romana *Blokken* tehnološka i „prosvijetljena” budućnost, tako je i jezik koji Bordewijk koristi prepun kompleksnih i inovativnih riječi, a rečenice prepune grandioznosti. Tako arhitekturu, veličinu i funkcionalnost distopijske Države Bordewijk opisuje superlativima, zadržavajući pritom suptilnu ironiju. Time u isto vrijeme hvali praktičnost, ali i kritizira apsurdnost i nehumanost nove Države. Piše poput kakvog suvremenika distopije koji na realan način opisuje svoju okolinu, u isto vrijeme želeći upozoriti na prisutnu opasnost, ali ne na toliko izravan i jasan način da bi na sebe navukao bijes opresivne Države.

No, neovisno o djelu, nizozemski prozni jezik značajno se razlikuje od hrvatskoga. Karakteristične su kratke rečenice, ponavljanje istih ili sličnih riječi što često stvara aliteraciju, a za Bordewijka su karakteristični i dugi i neobični opisi koji često razbijaju brzi ritam kratkih rečenica.

5. Prijevod romana *Blokken* F. Bordewijka

NOĆ

Avion je išao svojim putem ravno poput strijele, predvođen crvenim signalnim svjetlom ojačanim kristalnim prizmama. Proletio je kroz noć poput strijele sa svjetlećim vrhom. Letio je nisko nad poljima, a cilj mu je bio grad.

Na zemlji nije bilo svjetala. Na nebu je bilo previše svjetla. Tamo gdje čovjek još nije imao moć živjela je romantika, divlja i bijesna u svom trijumfu. Olujni oblaci veličanstveno su se micali, fregate noći previše napnutih jedara koja su pucala.

Zemlja je bila obučena u bijelo i crno, blijedo bijelo i blijedo crno. Avion je išao kroz sjenu i svjetlo, a mjesec se odjednom pojavio. Poplava svjetala dolazila je u vodopadima, a klanac noći bio je pun vodopada. Avion je svojim snažnim rubinom tražio grad.

Sela, nekoć ruševine, izbrisana su. U Državi nije bilo mjesta za sela, jedino za velike središnje točke.

Avion je išao nad poljem, zatim nad livadom, a onda i nad šumom. Nije bilo ni jednog jedinog svjetla na zemlji, a mjesec je postao prevelik. Zimska tuča tutnjala je uz metalne strane aviona, a on se uzdizao u nevidljiva nebesa na svojem putu prema glavnom gradu. Na trenutak je noć bila savršena... Onda je, na horizontu, zablještio rubin. Nije slabio niti jačao, avion je išao ravno.

U mračnoj kabini putnici su ustali sa svojih madraca. Noć, tučom pometena, ali i dalje crna, postajala je sve ispunjenija crvenim očima, kako ispod tako i iznad. Negdje u krajičku neba, naizgled jako visoko, nalazilo se nešto nalik ogromnom sazviježđu vidljivom kroz crveno staklo. Zvijezde su polako prolazile jedna kraj druge.

Jedna crtica sjajila je sve jače i jače dok nije postala cepelin na kojem su svi prozori svjetlili. S druge strane nalazilo se raspršeno mliječno svjetlo iz kojega je izbio, kao što pod sunčevim svjetlom santa leda izbija iz magle, Mamut, najnoviji, najsajjniji i najveći cepelin Države, grad iznad zemlje. Mjesec je ponovo izbio, ali bio je beznačajan kraj ovog novog, neizmjernog svjetlećeg svijeta. Svi mjeseci bili su zbačeni, zavezani, okovani, mirnom podloženošću podložni čovjeku. Ime Mamut bilo je beznačajno, Vijeće je htjelo brod preimenovati u broj 4. Broj nije bio ograničen dimenzijama.

Avion je dijagonalno prošao ispod Mamuta koji je ostavio sjajan trag na horizontu. Nakon tog prolaska planet je odjednom postao noć prepuna crvenih očiju i jedan drugi trag svjetla ležao je ravno ispred. Bila je to zračna luka glavnog grada.

Sada je i tlo bilo prepuno jakih svjetala u pravilnim redovima, poput pravocrtnog crteža. Zračna luka izašla je na vidjelo daleko dolje, ravni travnati trg zelen poput krede u svjetlu reflektora.

Šesnaest priveznih jarbola na vrhu svjetlili su monotonim crvenim svjetlom. Ali šesnaest reflektora na rubovima bilo je zastrašujuće. Nalazili su se u betonskim tornjevima koji su služili kao postolja za šesnaest uspravnih i pravokutnih svjetlosnih stupova koji su nosili krov noći. Između stupova proletavale su crvene ptice zraka.

Helikopter je tražio svoje mjesto. Spustio se okomito, lelujaao nad travom, stao i sklopio krila za počinak. Putnici s prometnim oznakama na prsima ustali su i prolazili između dvostruke policijske linije. Policajci su sa svjetlima pretražili kabine. Mamut se pojavio na horizontu poput dijademe¹.

¹ Dijadema je kraljevska kruna ili slučan simbol kraljevske moći koji se nosi na glavi ili kao povež oko glave. (Hrvatski jezični portal, 10. 6. 2021.)

DAN

Pod lepetanjem nebeske zastave glavni grad probudio se na svoj dan odmora, što je bio svaki pet dan. U stambenim četvrtima zabavljalo se, a u radnim četvrtima nije se događalo ništa.

Grad je bio širok i proporcionalno rasprostrt, ulice su bile ravne, one u središtu šire od onih u predgrađu. Asfalt je nanešen u raznim bojama; bijeloj, smeđoj, sivoj i crnoj, u jednobožnim trakama koje su se nalazile jedna do druge, ili s neupadljivim rubom u grčkom stilu. Potrebno je bilo razbiti monotoniju, ali pritom ipak ne odvući pažnju od zgrada.

Zidovi zgrada bili su sličnih boja. U stambenim četvrtima zgrade su bile visoke četiri ili pet prozora, a u radnim četvrtima niže. Ulice nikada nisu bile duge, a na krajevima su bez iznimke bile zatvorene građevinskim blokovima. U sukobu između otvorenosti i zatvorenosti, zatvorenost je pobijedila. Na svim stranama, grad se uzdizao nad građanima. Svoj završetak nije naznačivao, već bi uvijek prestao iznenada, iza nekog ugla. Grad je rijetko dograđivan. Stanovništvo grada je mirovalo, egzodus u gradove završio je i sada su svi bili smješteni u gradovima. Razmjena između gradova nije bila česta sada kada su svi gradovi uređeni prema istom obrascu. Jedinstvenost gradova proizlazila je jedino iz nekoliko relikvija prošlosti. Jednu takvu relikviju imao je glavni grad, dok neki gradovi nisu imali nijednu. Ali izuzev te rijetke zanimljivosti, svatko je u svome gradu i oko njega mogao pronaći sve što je mogao poželjeti.

Zemlju su obrađivali iz gradova. U nekim dalekim krajevima nalazila su se betonska predgrađa, nastanjena jedino po ljeti.

U gradovima su stambene i radne četvrti poslagane iznimno učinkovito jedne do drugih. Nitko nije morao daleko putovati. Automobil je izumro kao prijevozno sredstvo, a tramvaj i prije njega. Jedino je ratni aparat još koristio automobile. Noge su povratile svoju izgublenu dužnost, a šetnja je postala omiljena razonoda.

Toga dana obitelji su vrlo rano navrle van iz svojih stambenih prostora. Grad je bio pun povorki sa zastavama, svjetlima i laganom glazbom koja nikada nije bila glasna. Ako bi netko sam izašao van, na sebe bi odmah privukao tisuću pogleda nepovjerenja, nalik sunčevim zrakama usredotočenima na jednu točku, te bi bio u iznimnoj opasnosti.

Djeca koja nisu mogla ići ostajala su pod nadzorom u širokim, zaklonjenim dvorištima, a stariji među njima su kasnije tijekom dana odlazili u male povorke između blokova kuća.

Ozbiljnost četiriju radnih dana grad je predstavio veličanstvenošću građevinskih blokova, a radost dana odmora predstavio je cvijećem ispred prozora, travnjacima u vrtovima, parkovima i fontanama. Država je zapovjedila ljubav prema prirodi jer je donosila radost i mir.

Država je zapovjedala određenu nošnju, a moda je prestala postojati. Do 15. studenog nosilo se bijelo s crvenim, a do 15. ožujka crno s crvenim. Srpanj i kolovoz preimenovani su.

Datum je bio 13. studenoga, zadnji dan odmora prije crne nošnje. Odjeća je bila sportska i lagana. Narod se jačao protiv hladnoće.

Narod je hodao u redovima, raspodijeljen u male vojske. Između strogosti stambenih zgrada kretanje ljudi bilo je sretno, ispunjeno ogromnom radošću. Nije to bio roj bezbrojnih pojedinaca, već snažno kretanje masa koje je u sebi nosilo nešto moćno i nepopustljivo, a zbog svoje moći bilo je i radosno. Povorke su ovladale gradom.

U zatvorenim kolonama prve su išle ponajviše žene i djevojčice. Vojske su oblikovale besprijeorne kvadrate i pravokutnike. Kratke bijele suknje s nekoliko crvenih vrpca lepršale su nad koljenima, dok su kratke bijele hlače s crvenim obrubom bile stegnute oko bedara. Svi su bili u sandalama, otkrivenih potkoljenica.

U povorkama se tiho pjevušilo. Obitelji su prikazivale svu svoju snagu i radost. Povorka je prošla brzo i jednolično. Samo bi veoma brz promatrač zapazio pojedince i prepoznao iznenađujuću ljepotu koja se krije u tim odvažnim skupinama.

Zajednička materijalna sigurnost i jednak život doveli su do velikog procvata naroda. Univerzalna oralna njega iznjedrila je krasne zube koji su se smijali i koji su grizli. Pogled ljudi bio je oštar, znatiželjan i gotovo žestok. Lubanja je narasla, uglavnom brahicefalno², dok je duguljasti tip lubanje smatran etnološko inferiornim. Jagodična i čeona kosta postale su izraženije, što je predstavljalo misterij za demografski institut, ali je i najavilo poljepšanje kostiju lica u budućnosti.

Do 15. studenog glava je morala biti otkrivena. Više nije dolazilo do gubitka kose koja je, posebice ako je bila bujna, šišana na jednaku duljinu.

Neke vojske sastojale su se samo od mladića i bile su najljepše. Lutali su i plutali poput komada leda u vodi tekućici. Iz njihovoga izgleda vidjela se stroga oblikovanost njihovih misli. Nisu pravili ustupke ni sad ni ikad, ali njihov život tekao je glatko i tiho te se svemu prilagođavao. Svoje zajedničke ideale nosili su u crvenom uraganu zastava koji se vijorio nad njihovim glavama.

Izvan grada bilo je dopušteno pjevati. Iz grla su se začuli hvalospjevi. Glazba je gotovo vraćena do gregorijanske, ali je bila presnažna da bi bila tmurna ili tužna, a preopćenita da bi bila

² Brahicefalan označava onoga koji je široke i okrugle lubanje ili kratkoglav. (Hrvatski jezični portal, 10. 6. 2021.)

buntovna. Pjevale su se jedino nacionalne pjesme o Državi, zajednici, radu i sportu. U pjevanju su ponovo mladići bili najbolji i njihova je pjesma odzvanjala zrakom.

Dan je bio veoma hladan i veoma lijep. Vjetar, koji je dolazio sa samog sjevera, prolazio je kroz pluća. Nebo je bilo svjetloplavo, a sunce još nisko. Nebesa su bila prošarana orlovima, a u blizini litice jedan orao oblijetao je ravnicu. Njihov uzgoj bio je ozbiljna vladina dužnost. Noću su trupla odnošena do ograda, orlovima za plijen, a za njima su ostajale čitave mrvačnice pomno izgledanih kostura.

Oko četvrtastog grada nalazila su se šume i livade, blago brežuljkaste. U prostor za opuštanje lako je mogao stati čitav narod. Neke trupe nastavile su marširati još satima, a drugi su se na livadama bavili svim vrstama sporta. Atletika se ponovo izvodila gola. Vježbalo se u betonskim sportskim građevinama, a oba spola vježbala su u isto vrijeme, često i zajedno. Država nije poznavala spolove. Žena je postala potpuno jednaka muškarcu jer se prilagodila njegovoj formuli. Razlika u odjeći bila je ostatak koji Država nije rado viđala. Ali i uz svu slobodu ponašanja, Država je prepoznala čednost kao čimbenik snage naroda i donji je dio tijela ostao pokriven.

Dan je rastao nad nepokolobljivo zaigranoj gomili okruženoj policijom. Sve je bilo pod neprikrivenim nadzorom. Dan je nestajao, ali se još nije smirivao. Nitko nije jeo ni pio, a objed nije započinjao prije 17:00 sati. Kolone koje su osam sati hodale ponovo su se vratile, svježije, sa zastavama i pjesmom. Sunce se spustilo, a nebo se otvorilo poput ognjišta. Orlovi su lebdjeli blizu kada se narod krenuo vraćati. Sjeverni je vjetar zapuhao s brežuljaka i zagrizao u odjeću, ali ne dalje od toga. Ponovo su se začule pjesme pjevane punim srcem. Noć se spustila na veliki dan.

U gradu je pjevanje prestalo, ali trupe su se nastavile veselo kretati dalje u svojim besprijekornim kvadratima i pravokutnicima. Ulice su bile skromno, tek dovoljno rasvijetljene. Iz kuća je izlazilo puno svjetla. Zabrana prozorskih zastora pokazala se neodrživom te ju je novo Vijeće prije osam godina ukinulo, ali večernji život mnogih obitelji i dalje nije bio skriven očima promatrača. Kućna svjetla osvjetljavala su ulicu.

Nekoliko kuća u prizemlju imalo je niše koje su bile jače osvjetljenje i svima dostupne. Na odre u pozadini naslonjeni su ležali mrtvi. Da bi se zaustavilo prvotno truljenje bili su karbonizirani, nakon čega su tri dana izloženi za znatizeljnu publiku. Zatim su pokopani goli, u stajaćem položaju, u pješćane grobove. Tijela u potpunosti uronjena u vlažni pijesak bila su nabijena jedna do drugog. Država je svoje mrtve pokapala u stojećem položaju. Bila je to stroga osuda biti

pokopan u ležećem položaju na Ležećem groblju, groblju srama, dalekom i neposjećenom. Samo je uzorna promjena nabolje mogla poništiti tu kaznu.

Narod se sada smio vratiti svojim domovima, ali većina to nije učinila. Naprotiv, krenuli su prema narodnoj dvorani, kvadratnoj prostoriji koja je mogla primiti dvjesto ljudi. Dvorana nije imala stupova, a lagani je krov visio na svodu od aluminijske ploče. Pod je bio od smeđih i zlatnih betonskih ploča, a zidovi i krov bili su bijeli. Posvuda je sjalo svjetlo poput dnevnoga svjetla. Bilo je veoma hladno. Mjesta za odmor nije bilo, već su svi stajali. Nešto ogromno nalazilo se na samom kraju dvorane; orgulje koje su u dvorani stajale poput grada iz prošlosti, simetričnog i s krovovima. Svirka orgulja trajala je dva sata. Čim je svirka započela, svjetlo se promijenilo. Postalo je ljubičasto, pa crveno, a zatim jarko žuto. Neprestance se mijenjalo u skladu s glazbom. Orkestri više nisu postojali, a tek je nekolicina glazbenih instrumenata opstala. Nacionalni instrument bile su orgulje. Svaki grad imao je orgulje u narodnoj dvorani, a u glavnom gradu bile su najveće. Ali orgulje su bile konstrukcija koja nije više bila namijenjena sviranju. Tom konstrukcijom upravljala je vojska službenika, a pogonili su je nizovi motora. Toliko je bila moćna ta konstrukcija da ju se nije moglo nježno svirati. Iako ugođen na zvuk klavira, u zvuku se mogao čuti trag zavijanja prskalica na dizalici, negdje na horizontu. Ali efekt je bio zapanjujuć kada bi se, iznimno rijetko, krovovi nad orguljama otvorili, a zvuk se utopio u vibracijama zraka, pretežak i predubok da bi se čuo.

Poslušati svijetlosni koncert do kraja, stojeći nepomično, smatralo se čašću. Mladići nisu htjeli trepnuti ni tijekom najtežih eksplozija zvuka.

Slušateljstvo se činilo poput jedinstvene cijeline, ali ako bi ga netko kritički sagledao, opazio bi kako se jednako odjeveno mnoštvo ipak po licima raspada u pojedince. Priroda, moćnija od volje vlade, čudljivo je i razigrano razbila monotoniju okupljenog mnoštva. Težak zastor Države nije mogao sakriti prirodni sjaj čovjeka.

PREDAVANJE

Državni aparat postojao je u svom sadašnjem obliku četrdeset i pet godina. U tom razdoblju neki su vijci zategnuti, a neki opušteni, ništa drugo osim toga. Država je sebe smatrala najsavršenijim ostvarljivim redom na svijetu, stvorenim za zemaljsku vječnost. Milijunima bi godina mogla opstati i milijunima će godina i opstati. Čovječanstvo je tek pojelo zemljinu koru, a prije nego dosegne zemljinu jezgru trebat će još neizrecivo mnogo vremena, iako se predviđao sve brži tempo. U samoj Državi nalazile su se sve sirovine potrebne za život. Nije bilo trgovine s drugim zemljama niti diplomatskih odnosa, postojala je jedino razmjena filmova. Novac nije bio dopušten, a proizvodnju i distribuciju provodila je vlast prema svojem sustavu. Nije bilo vrijednosti jer vrijednost je nešto osobno. Kritike se nije tolerirala jer kritika razdvaja.

Te je večeri Vijeće, odbor koji je upravljao Državom te se sastojao od pet muškaraca i pet žena, željelo za razonodu čuti glas iz prošlosti. U malenoj vijećnici održat će se predavanje za Vijeće i ostale visoke odbore Države, ukupno stotinjak osoba. Ovoga puta će čuti fiksne ideje o Kugli. Govorniku na podiju ovo nije bio prvi nastup. Uvijek je govorio o Kugli i sada će opet govoriti o njoj. Zbog toga je prije trideset godina strpan u zatvor gdje mu je, usput budi rečeno, bilo ugodno. Njegove izjave koje su prijetile Državi nisu predstavljale opasnost za ovdje okupljene slušatelje. Kritika njega i njegovih supatnika za okupljene su slušatelje predstavljali rijetku razonodu.

Na podiju je stajao pojedinac, poput figure iz prošlosti, a njegova riječ bila je glas iz prošlosti. Ustao je i čuli su ga kako ustaje.

Bio je malen, naboran, i kratkovidan, a u njegovoj dugoj, divljoj i snježnobijeloj kosi i bradi jedva da je bilo snage. Glas mu je bio slab, ali jasan.

Progovorio je: „Čemu sagradiste svoje gradove od blokova, čemu položiste svoje vrtove poput kvadrata, a ulice poput crta! Zaljubljeni ste, tvrdom ljubavlju svojih duša, u tvrde linije, figure i oblike. U svakoj neumjerenosti provodite ideju bloka, vi ste kubisti prakse. Smrtno ćete se raniti na oštrim rubovima svojega života.

Dovoljno je da dotaknem svoju okruglu lubanju kako bih osjetio da ono što leži unutra puninu traži u krugu, disku i kugli. Oh, veličanstvenost crte bez kraja, ravnine bez kutova i tijela bez površina!

Blok je vaš bog, a ipak on ne može odbaciti prirodu. Vaša djeca s okruglim očima slušaju uglate lekcije vaših načela u vašim četverokutnim učionicama. Vi, muževi, u pjesmi milujete obline vaših žena. Kako bi vam naporno bilo kada bi milovanje vaših ruku naišlo na kocke? Zaboravljate da je Zemlja okrugla, da kruži oko sunca čije se boje raspadaju u duzi pri padanju okruglih kapi.

Vi se ne držite vode koja ljubi, već leda bez ljubavi. Vaša uglata inteligencija gori poput ljutitog leda na valovima vaše bolesti. Ali ipak voda udara u led odozdo, a ponekad, gdje je meko i gdje se nalazi rupa, udara i odozgo. Prepoznajem nešto veliko u vašim komadima leda, ali oni će naposljetku nasipe vaše države razbiti u komade. Potonut ćete pod neumjerenom nagomilanosti polarne hladnoće.

Što vi želite ne nalazi se u prirodi čovjeka. A i na druge ste načine nevjerni svome načelu. Vaš Mamut, vaš Mastodont, vaši Minotauri i svi vaši ostali M-cepelini... Saznao sam da ste ih preimenovali u brojeve, vi bezumnici. Oni nisu kutije pune plina, već baloni. Transportne trake vaših gradova kreću se pomoću diskova. U igri još uvijek bacate diskove. Mislite li da bi vaši topovi mogli pucati kocke? Moj glas prolazi kroz okrugle i ovalne prozore vaših ušiju.

Nebo je poput kupole nad vama, a svemir oko vas je kugla. Svjetski poredak teži kugli. Grad budućnosti vidim kao grad kupola, grad sagrađen na okruglome brdu. Ako želite služiti, služite kugli i poklonite se pred moćnom tajnom njezina sadržaja, vi koji tako strastveno tražite ono što je moćno. Vaša je praksa neumitna karikatura vašeg načela. Vi ste dvoumni šepavci, metri dvaju mjera i bigamisti matematike.”

Okupljeno mnoštvo nepomično je slušalo starca koji je stajao, bez smijanja ili ruganja. Ravno držanje čovjeka bilo je jedno od obilježja njegova rasta. Okupljeni nikada nisu sjedili, već su stajali. Dok je starac govorio, začulo se šaputanje. Govorili su da je zaista ostario i da se prečesto ponavlja.

Starac se uz pratnju vratio natrag u zatvor gdje mu je bilo ugodno.

JEZGRA GRADA

Država je negirala sve individualne vrijednosti, a prvenstveno vrijednost pojedinca. Državu je zanimalo samo jedan značaj pojedinca: opasnost koju je on predstavlja za Državu. Tek je u tom slučaju Država u pojedincu vidjela čovjeka. A Državi je čovjek bio jednak neprijatelju.

Narodni je zavod trenutačno radio na sustavu kojim bi čovjeka lišili posljednjeg ostatka njegove osobnosti: njegova imena i prezimena, koje bi zamijenili s tri slova i brojem. Čovjek bi tako postao numerirani kamen u kolektivnome bloku. Otpor se očekivao, posebice među majkama. Međutim, kompromis nije mogućnost kada se radi temeljnom načelu koje zabranjuje vlasništvo. Sve što je narodu bilo potrebno, bilo je za sve jednako: smještaj, rasvjeta, grijanje, odjeća, hrana i obrazovanje. Svi odrasli, muškarci i žene, radili su u državnoj službi. Pri raspodjeli rada nije bio dopušten osobni izbor, čak ni preferencija. Raspodjelu su vršili zavodi za zapošljavanje uzimajući u obzir jedino sklonosti koja su došle do izraza tijekom naukovanja. Svi odrasli bili su državni dužnosnici. Zbog obilja ljudskog materijala nijednome uredu nije nedostajalo ljudstva. Nije bilo vlasništva. Bilo tko danju i noću mogao je ući u kuće, tvornice i učionice. Bilo je vrata, ali ne i brava. Zaključavanje je bilo iznimno strogo kažnjavano. Malo plavo svjetlo nad vratima značilo je da netko ne želi da ga se ometa. Poradi pristojnosti, a ne poradi zakona, ljude se tada nije ometalo. Noću su nad svim spavaćim sobama gorila mala plava svjetla.

Sve što su ljudi proizveli bilo je vlasništvo Države, bilo to dijete, djelo tjelesnog rada ili produkt duha. U nekim pogledima Država je morala raditi ustupke. Tako su zadnjih godina ponovno dopušteni prozorski zastori, ali ne kako bi se time naglasilo osobno vlasništvo već samo kao prepoznavanje zajedničke ljudske potrebe za filtriranjem izvanjskoga svjetla. Ali u pogledu imena i prezimena neće biti napravljeni nikakvi ustupci. Ovaj posljednji ukorijenjeni koncept vlasništva biti će istrijebljen unatoč mladim majkama koje svojoj djeci žele dati imena.

Pazilo se da proizvodnja ostane neosobna i u najintimnijim ljudskim izričajima: izumima, otkrićima i umjetničkim djelima.

U posljednjih pet godina otkrivena su tri neo-vitamina, od kojih je jedan bio anti-kancerogen. Ne zna se tko ih je otkrio. Umjetnu fatamorganu izumila je nepoznata osoba. Graditelj narodne dvorane, izvanredan graditelj, bio je anonimn. Slike, skulpture, proza i stihovi nisu bili potpisivani. A Država je bila ponosna što znanost i umjetnost cvjetaju.

Država je iz prošlosti naučila jedino kakvima stvari ne smiju biti. Povijesni muzej bio je muzej upozorenja. Nalazio se u jezgri grada, u četvrti upozorenja.

Vladino ime za ovu četvrt bilo je „čtvrť lošeg primjera”, a narod ju je nazivao „jezgrom grada”. Jezgra grada nalazila se blizu središta grada. Bila je posljednji ostatak starog grada. Četvrti

neposredno pokraj bile su u potpunosti očišćene i zamijenjene blokovima zgrada. Kako je grad rastao, postupno su dodavane radne i stambene četvrti te je možda stoga čišćenje jezgre postalo nepotrebno. Međutim, nitko nije sa sigurnošću znao zašto je jezgra opstala. Promet je vrlo djelotvorno i bez zastoja zaobilazio jezgru, a Vijeće je jezgru koristilo kao upozoravajući primjer. Jezgra je bila mala, ali u potpunosti isprepletena poput mozga kakve visoko razvijene životinje. Bila je prikaz kapitalističke države u malom. Imala je kanal s patricijskim kućama, barake s jednosobnim stanovima, slamove, uličice, daščare i jednu crkva.

Povijesni muzej bio je smješten u tri patricijska stana. Čuvanje muzeja bilo je kazna, a čuvari su bili kažnjeni državni činovnici. Još dok je Država trgovala s inozemstvom riješila se svega što se u inozemstvu nazivalo umjetničkim blagom te je zadržala samo nekoliko reprezentativnih djela. Među njima je bila egipatska kraljevska grobnica koja je u katalogu stajala pod imenom „Samtrna postelja bogatstva”. Madona od Rafaela, čije je ime bilo preslikano, zvala se „Žena prošlosti”. Objed vladara koji je privlačio mnogo prezira zvao se „Kapitalistička služba trbuha”, a kasnije djelo koje prikazuje gospodu i dame s konjima i psima, zvalo se „Kapitalistički sport”. Knjige koje slave heroje, među njima i anonimna Ilijada i Odiseja, bile su izložene kao loši primjeri. Bilo je nakita i crkvenog blaga s natpisima koji su govorili o njihovoj beskorisnosti. Čitava gradska jezgra bila je muzej kajanja na otvorenom.

Jezgra nije bila nastanjena. Nakon zalaska sunca, svi ulazi iz jezgre prema gradu zatvarani su čvrstim željeznim ogradama. Nitko nije smio ostati unutra, čak ni stražari. Ipak, uvijek je bilo onih koji su noću ostajali zaključani u jezgri, a njihove su sjene su lutale neosvjetljenim ulicama. A bilo je tu i bića koja su pri mjesecini blistala poput malenih spuštenih sazvežđa da bi se odjednom ugasila u tami.

Jezgra grada službeno je bila jedina zanimljivost glavnog grada, komadić povijesti vrijedan umjerenog spomena. Jezgra grada bila je nešto što se moralo poznavati kako bi se dovršilo obrazovanje, ali nakon toga nije mnogo značilo. Kao što je puhanje nosa u rupčić fenomen civilizacije koji djeca sve ranije savladavaju bez da time mnogo doprinose civilizaciji.

Čitavi razredi koji su naučili koristiti rupčice vođeni su kroz jezgru grada.

I poput mikroba na rupčiću, jezgra grada sadržavala je mikrobe sjena života izvan zajednice.

MONOLIT

U Državi nije bilo crkve, a ni religije. Crkva u jezgri grada bila je spomenik iz starine. Država je bila nereligiozna. Astronomija je ubila religiju. Vrhovno upravljačko tijelo, Vijeće, sastojalo se od astronoma. Svemir je u potpunosti istražen i nije ostalo mjesta za boga i za besmrtnu dušu.

Ali bilo je mjesta, mnogo mjesta, za čovječanstvo. Čovječanstvo je u svojoj sadašnjoj organizaciji bilo najsavršenije što je moglo biti.

Porast određenih linija u sunčevom spektru dao je zaključiti da će za šest milijuna godina sunce eksplodirati i konzumirati beskorisne ostatke Zemlje. Čovječanstvo koje je Zemlju prethodno konzumiralo do tada će ju već napustiti. Već su poduzeta putovanja između planeta. Gotovo pola putnika se vraćalo. Najduže putovanje trajalo je četiri godine i osam mjeseci. Želja je bila otkriti planete na kojima bi čovječanstvo moglo živjeti kako bi se ono moglo raširiti čitavim svemirom i opstati sve do rastapanja posljednje zvijezde. Oni koji nisu vidjeli nastanak svijeta vidjeli bi njegov kraj. Takvo što bilo je moguće jer više nije vrijedio pojedinac, već jedino cjelina. Cjelina nije bila zbroj pojedinaca, nego novo, vlastito biće s vlastitom snagom i s moću koja je sezala do besmrtnosti. Smrtnost pojedinca za cjelinu vrijedila je jednako koliko i gubitak jedne vlasi u kosi: zamijenit će ju nova.

Čovječanstvo je bilo besmrtno u nereligioznom, materijalnom smislu. Ono je bilo najizvršnji fenomen svemira. Plodnost čovječanstva bila je ograničena, ali ipak sigurna zbog određenih pravila života. Ovo vlastito biće održavalo se samodostatnim načinom očuvanja, partenogenezom³.

Šansa je bila mala, manja od jedan naprema 120, da će doći do sudara Zemlje u idućih 540.000 godina. Dio čovječanstva do tada bi već zasigurno napustio Zemlju. Ali i samo kao dio, čovječanstvo je ostajalo vlastita cjelina. I jedini poziv te cjeline propagiranje je izvrsnosti čovječanstva diljem Mliječnog puta, nakupina planeta i spiralnih maglica.

Te zimske večeri Vijeće se okupilo u maloj komori. Deset članova, pet muškaraca i pet žena, stajali su za niskim četverokutnim stolom, na jarkom svijetlu i iznimnoj hladnoći. U Državi su se jedino grijale stambene četvrti.

Članovi Vijeće nisu se ni na koji način razlikovali od naroda u svojem odijevanju. Jednako tako, ni članovi Vijeća nisu imali osobnost. Vijeće čak nije ni bilo grupa. Nekoć se sastojalo od šesnaest članova, ali je broj smanjen na deset kako ne bi mogli tvoriti četverokut. Vijeće je bilo

³ Partenogeneza je biološki način razmnožavanja nekih beskralješnjaka pri kojem se ženska spolna stanica razvija u organizam bez prethodne oplodnje. (Hrvatski jezični portal, 17. 6. 2021.)

zakon, djelo i sud. Tri tradicionalne funkcije države, zakonodavna, izvršna i sudska, vrijedile su i za Državu i činile su jedno tijelo, Vijeće. Ali to tijelo nije čak ni postojalo kao takvo, već je postojalo kao Norma, Čin, i Presuda. Vrhovna moć Vijeća bila je nedodirljiva u toj mjeri da je bilo tko mogao prisustvovati njihovim sastancima, ali nitko nikada nije dolazio.

Vijeće je bilo jedna Norma, jedan Čin, jedna Presuda. Nije bilo većine jer Vijeće je bilo jedina. Samo prema sebi bilo je strogo i nemilosrdno: svaka manjina koja se pojavila bila je smaknuta. Tako je zadržavalo svoj monolitnu osobnost.

Ako je netko htio izraziti mišljenje, najprije je to morao raspraviti s tri člana vijeća. Stoga su uvijek četiri člana zajedno iznosila jedno mišljenje. Ako nisu došli do suglasnosti, mišljenje se moralo odmah i u potpunosti odbaciti. Ako bi netko pokazao ikakvo oklijevanje, bio bi odmah izbačen i smaknut.

Vijeće je za sebe samo predstavljalo vrhovni teror. Članovi Vijeće birani su jednom svakih deset godina iz uredskih poslova. Iako je mandat Vijeća trajao jednako dugo kao i mandat staroga Vijeća, njegov je sastav u međuvremenu bio uvijek iznova podložan promjenama uslijed smaknuća ili gubitka razuma. Duboko ljudski strah od smrti pod stalnom opasnošću smrtne kazne šuljao se u razum onih koji nisu umrli na vješalima.

Ali Vijeće nije poznavalo članove od kojih se sastojalo, ono je bilo monolit, netaknuta i nepodijeljena cjelina.

Narod je u manjoj mjeri morao biti ono što je Vijeće savršeno utjelovljavalo. Državljanstvo je bilo vezano uz prvotne ideje države, a život ili barem sloboda zagaranirani su bili jedino onima koji su slijedili smjer Države koji je zacrtalo Vijeće.

Podzemna strujanja koja su željela slijediti svoj vlastiti smjer bila su ograđena. Državnom opasnošću smatrao se svatko tko je htio nešto drugo. Zatvori su bili puni pobunjenika, a najgori od njih bili su pogubljeni. Onomu tko je prijanjao uz Državu bilo je dobro, a onomu tko se odmetnuo ni život ni sloboda nisu bili sigurni.

Više puta Država se morala suočiti s manjinskim pokretima. U zadnjih pet godina suočila se s dva takva pokreta. Prvi je bio asimptotizam⁴, nauk pesimista koji su naviještali da se linija savršenog razvoja nikada neće podudarati s linijom stvarnosti. Drugi je bio Kozmogonija⁵, koja

⁴ Asimptota ili nestižnica matematički je pravac sa svojstvom da udaljenost točke na beskonačnoj grani zadane krivulje (npr. hiperbole) do tog pravca teži k nuli kada se točka beskonačno udaljava. (Hrvatski jezični portal, 18.7.2021.)

⁵ Kozmogonija je astronomska znanost o postanku i razvoju svemirskih tijela, posebno Sunčeva sustava, a u prenesenom značenju označava shvaćanje o porijeklu svih stvari, shvaćanje početka svega i vezu među svim stvarima. (Hrvatski jezični portal, 18.7.2021.)

je u ruševinama starog svjetskog poretka željela stvoriti novi, temeljen na neobuzdanom individualizmu.

Iako su pokreti iskorijenjeni, novi su se uvijek pojavljivali. Glavni zadatak policijskih snaga čija je opsežna organizacija održavala mir u Državi, bilo je pronalaženje podzemnih strujanja. Sada su prijavili pokret skupine A. Detalji o naravi pokreta nisu bili poznati, znali su jedino da je pokret usmjeren protiv trenutnog stanja u Državi.

Te zimske večeri, u mrzloj hladnoći malene dvorane Vijeće se okupilo za niskim drvenim stolom. U jarkom svijetlu dvorane svi su se međusobno jasno vidjeli. Neki su pred sobom imali papire s bilješkama.

Muškarci i ženi bili su jednako odjeveni, u crno i crveno. Žene su nosile hlače poput muškaraca i bile su ošišane jednako kao i oni. Muškarci su bili svježije obrijani. Brijanje brade bilo je državna zapovijed. Jedino se u zatvorimu brada mogla puštati po volji. U zatvorima je bilo više osobne slobode nego izvan njih. Žene su se od muškaraca razlikovale po slabijoj i skladnijoj građi te po čišćem glasu. Deset glava bile su melem za oči. Neke su imale odraz ludosti u očima.

Vijeće je raspravljalo o skupini A. Riječi su se lomile poput sigi u mrzloj hladnoći vijećničke komore. Vijeće se jednoglasno odlučilo za istrebljenje.

SKUPINA A

Te zimske večeri neki od vođa skupine A sastali su se u gradskoj jezgri, na tavanu visoke razrušene kuće. Na jednom malenom tavanu. Krovni je prozor pružao pogled na grad. Tanka noćna magla ograničavala je pogled. U daljini blještala je zračna luka. Njezinih šesnaest kvadratnih stupova svjetla bili su potporanj beskonačnosti.

Na tavanu nije bilo svijetla. Dugo je vladala tišina. Vjetar je lagano lupkao po vrhu krova.

Jedan od okupljenih rekao je:

„Pokret, poput svih velikih pokreta, nastaje iz ruku vodstva. Čim ga narod preuzme, vodstvo se može povući. Nakon što pokret postigne svoj cilj, vodstvo ga može kanalizirati. Broj naših pristaša procjenjujem trenutačno na najmanje pedeset tisuća. Broj raste svakim danom. Naš je posao dovršen.”

Jedan je drugi rekao:

„Ako pokret ne uspije, naša sudbina je odlučena, ali ne bojim se.”

Jedna je druga, žena, rekla:

„Što mi zapravo želimo? Postavljam ovo pitanje jedino poradi zadovoljstva postavljanja pitanja u Državi u kojoj odrasli ne smiju postavljati pitanja, osim u sudnicama. Jer postavljati pitanja naziva se sumnjom, a otvorena sumnja, kažu, krije u sebi klicu raskola.”

Jedan je drugi rekao:

„Ono što želimo jest izmirenje Države i osobnosti. Srećom, ovdje je samo čovjek koje nije čovjek, već stanica državnog tijela. Kao stanica može biti potpun, a kao čovjek trpi nedostatak. Najgori su ustanci oni prouzrokovani glađu.”

Jedan je drugi rekao:

„Ali ne želimo ustanak. U onomu što se naziva reakcijom mi vidimo evoluciju. Na plodnom tlu ove zajednice želimo razviti novu diferencijaciju. Želimo je pustiti da se razvija sama i u miru. Nipošto nismo državna opasnost. Čovjek ovdje zaista je čovjek, u tome se ne slažem sa svojim prethodnikom, ali nije potpun. Želimo ga potpunog, želimo njegovo dvojstvo. Iako imamo brojne postulate koji za sve nas zasigurno nisu jednaki, imamo jedan zajednički zahtjev: pravo na kritiku.”

Jedan je drugi rekao:

„Kritika se ovdje naziva raskol. Tako neka bude, ali onda samo u smislu stanične diobe koja omogućuje novu izgradnju. Ova je Država okamenjena ili, bolje rečeno, ona je stroj, savršen, ali mrtav.”

Prvi je rekao:

„Država je daleko od savršenog stroja. Brunda u svojim apsurdima. Ili što reći o izložbama mrtvih? Nije li to kult heroja? Pa, mrtvi su bezopasni. Ali nije li to i dalje ustupak? I zašto ne bacaju ljudska trupla kao hranu orlovima? Zašto ih pokapaju, i to u stojećem položaju? Nije li to prepoznavanje individualnosti u grobu?”

Treći je rekao:

„Moj je prethodnik sada postavio pitanja, a ja ću još pitati: Zar zaista vjeruju da su osnovali Državu za vječnost? Zar nisu naučili ništa iz povijesti? Ali istina je da se ovdje povijest prepoznaje jedino kao sažetak prošlosti, kao prevladano gledište. Koliko je glup ovaj daroviti narod kad misli da će ono, što se pet stotina godina pojavljivalo u raznoraznim bojama i oblicima, sada stotinama tisuća godina ostati u jednoj boji i jednome obliku.”

Šesti je rekao:

„Ovaj daroviti narod pokazao bi se mnogo darovitijim kada bi se pružila prilika osobnim ambicijama. Mi ne možemo odati priznanje svojim znanstvenicima i umjetnicima, pa nakon njihove prve opijenosti samoodricanjem već zaostajemo za inozemstvom. Već je jasno da našim znanstvenicima i umjetnicima nedostaje žalac taštine. Slava je simpatizer napretka. U Državi koja se odriče povijesti takvo što ne želi se znati.”

Prvi je rekao:

„Najgore je što se čovječanstvo, koje se u teoriji smatra najvišim oblikom organskog života, u praksi prepoznaje samo kao stado. Kako bi ostalo pitomo, smišljena je priča o čovječanstvu kao vlastitoj organskoj cijelini. Sela su se počela ukidati, a s vremenom će htjeti ukinuti i gradove i čitavo čovječanstvo smjestiti u jedan grad, poput jedne štale. Kada se to dogodi, postat će vidljivim jedinstveni fenomen mase koja bleji o jednom ishodu. I koji je to ishod? Ono drugo. U štali može biti toplo i hrane može biti napretek, ali čovjek s time nije sretan. On uvijek želi ono drugo.”

Drugi je rekao:

„Čovječanstvo je rođeni otkrivač. Napravilo je otkriće, najstrašnije otkriće svih vremena: otkrilo je konačnost svemira. Ukinulo je Boga. Astronomska mjera postala je ništavna. I čovječanstvo koje mora imati idola imenovalo je sebe jednim. Ovaj idol apstraktno projektiran postao je Država. Ali ako u svemiru nema mjesta za Boga, jer čovječanstvo je pretražilo svemir, ja tražim Boga izvan svemira. Ovaj svemir prostorno je i vremenski ograničen, to sada znamo. Ovaj svemir ne može biti drugo doli malen jer otkrili smo njegovu strukturu. Ali možemo vjerovati veliko. Moja vjera je narasla. Ja vjerujem da je svemir izvan osjetilnih opažanja povezan s drugim

svemira s kojima tvori novo jedinstvo u četvrtoj dimenziji, koje je zatim povezano s drugima i tako dalje u beskonačno i bezgranično. I to je možda Bog.”

Pričali su dok nije došao dan. Bili su svjesni da nisu govorili neuobičajeno, već sasvim ljudski. Vrata jezgre grada bilu su otvorena.

SMAKNUĆE

Državni aparat bio je besprijekoran, ali njegova savršenost bila je ujedno i njegova ranjivost. Pet tisuća pobunjenika mogli su protresti Državu, a pedeset tisuća mogli su je i srušiti. Svaka je pobuna stoga neumoljivo vodila do terora. Skupina A (je li njeno ime bilo simbol?) izbrisana je. Mnogi nevini pali su s njom. Jedna je oružarnica opljačkana, ali vlada je posjedovala najbolja oružja. Pobuna se zrakom proširila na druge gradove, ali kao i uvijek, u glavnom gradu bilo je najgore.

Vijeće nije znalo za oprost. U zemlji u kojoj su svi mogli biti sretni, htjeti drukčije bilo je prijestup, a činiti drukčije zločin. Do izražaja je dolazio i oligarhijski instinkt. Vijeće je uvijek osjetilo ekstremnu nestabilnost svoje ravnoteže, a masovni progon donijet će potrebnu stabilnost. Vijeće je predvidjelo da će zbog ustanka doći do povećane upotrebe tunela, povećanog zahtjeva za prometnim značkama i intenzivnijeg prijevoza ljudi zrakom; sve manifestacije nemira. Vijeće je bilo vješto u socijalnoj vulkanologiji.

Dubina iz koje je ustanak dolazio do pojedinca dala je ustanku zamah, a nedostatak organizacije učinio je ustanak proizvoljnim. Vlada je iskoristila potonje. Vlada je bilo ujedinjena, a i naučila je iz prošlosti.

Ratna je oprema uznapredovala, ali se u suštini u malo čemu razlikovala od prijašnje. Plin je bilo nemoguće koristiti zbog njegove savršenosti. Preostali su čelik i vatra.

Vlakovi oklopljenih vozila povezanih lancima prolazili su gradom i kosili sve što su vidjeli. Nakon prvog prolaza ulice su bile poput polja kukuruza nakon olujne tuče. Nakon drugog prolaza ostale su jedino krvave mrlje. Dvadeset tisuća mrtvih u međuvremenu su mehanički prikupljeni i odvedeni. Nakon trećeg prolaza krvave mrlje bile su isprane pomoću crijeva s kipućom vodom. Na nekim prijetećim mjestima stanovnici su okupljeni u dvorišta i streljani.

U jednoj stambenoj četvrti glavnog grada peristaltika⁶ ustanka još se tvrdoglavije opirala. Tada je napravljen kordon. Mala eskadrila ratne flote pojavila se iz prostora izvan grada i vrlo precizno pogodila četvrt s desetak zapaljivih bombi. Streljivo koje je ondje bilo sakriveno eksplodiralo je. Četvrt je izgorila do temelja. U međuvremenu je ubijen svatko tko se pojavio. Policijske snage upotrebljavale su granate. Zapaljeni ljudi bacali su se s petog kata samo da bi još u padu bili raskomadani vatrenim oružjem. Pali su poput praznih čahura, a njihova crijeva za njima. Crv je ležao mrtav.

⁶ Peristaltika je o volji neovisno stezanje i širenje želuca i crijeva kojim se hrana pomiče kroz probavni sustav. (Hrvatski jezični portal, 13.8.2021.)

U drugim četvrtima ljudi su uhićeni. Pokretači ustanka pažljivo su uhvaćeni poput dragocjenih krznjenih životinja. Krzno im je ostalo nepovrijeđeno.

Vijeće je gušenje ustanka vodilo iz male hale. Nisu izlazili van. Nisu spavali.

Već drugog dana eskadrila je uspjela pronaći sidrište. Zabrana napuštanja doma provođena je još tri dana. Tih pet dana stanovništvo nije imalo ni jela ni pića i trpilo je hladnoću. Ni Vijeće nije ni jelo ni pilo i trpili su hladnoću te nisu spavali. Dva člana izgubila su razum i odmah su zamijenjeni. Opskrba hranom i vodom te grijanje odsiječeni su po naredbi Vijeća. Tanak snijeg padao je nad smrznutim gradom. Nekoliko odvažnih usudili su se u dvorištima navlažiti usne snijegom. Smrtnost dojenčadi odjednom je bila ogromna, ali nijedno se truplo nije smijelo iznijeti van.

Radiofonetski bilteni o teroru u glavnom gradu odmah su umirili druge gradove.

Drugi, treći i četvrti dan u gradu od dva milijuna ljudi nije bilo ni jednog jedinog zvuka. Peti se dan iz centra začula grmljavina nalik bombardiranju teške artiljerije, popraćena gromoglasnim urušavanjem. Nitko nije znao što se događa. Svi su bili odsječeni od vanjskog svijeta. Koraci policijskih snaga dolazili su nečujno i neprestano. Nebo iznad centra, nisko i sivo, postajalo je crveno. Snijeg je padao jače i postajao crven.

Vijeće je srušilo čitavu jezgru grada. U jezgri grada vidjeli su stvarno srce pobune, ozbiljnije od prethodnih pobuna. Povijesni je muzej premješten. Jezgra je propucana, zapaljena i srušena, a ruševine su grabljama bačene u rovove.

Rad je trajao čitavu noć. Električna svjetla na svim visinama do sljedećeg su dana osvijetljavala rupu koja je nekoć bila jezgra grada. Tenkovi su prskali kipuću vodu. Posvuda se rastapao snijeg. Cijevi su prskale pijesak, a valjci su ga uvaljavali. Od sitnog kamenja napravljen je pod koji je zatim prekriven dugim zakrpama asfalta, u trakama različitih boja. Dim se moćno uzdizao nad gradom. U četiri ujutro trg je još bio užaren, u pet ujutro hladan, a u šest ujutro tvrd poput željeza. Snijeg je prestao padati. Kuće su ponovo dobile pristup vodi i grijanju. U osam ujutro stanovništvu je naloženo da nastavi s radom. Hrana će biti poslužena tek poslijepodne. Umjereno, ali ipak dobro nahranjeno stanovništvo moglo je to izdržati sada kad im je žeđ ugašena.

Grad je nastavio svojim prijašnjim životom. Jedinu je razliku činio neizmjerni asfaltni trg koji se sada nalazio usred grada. U uništenoj se četvrti mahnito obnavljalo. Kuće na starim betonskim temeljima već su iznikle iz tla do drugog kata.

Trg jezgre, gotovo okrugao, bio je neobična anomalija u gradu rubova, kutova i blokova.

Pet je vođa zarobljeno živo. Suđenje se odvijalo u velikoj sudnici. Deseteročlano Vijeće bilo je sudac. Vijeće je sjedilo u sredini, kao u malenoj areni, a tisuće slušatelja, nasumično odabranih,

stajali su oko Vijeća, uzdižući se do visine kuće. U sudnici jedino su članovi Vijeća sjedili. Nigdje drugdje Vijeće nije smjelo sjediti. Suđenje je bilo najuzvišeniji izraz državne moći. Vijeće, sudac, sjedilo je na svojoj najuzvišenijoj dužnosti.

Stara je sudnica još uvijek bila okrugla, ali je proširenjem prepravljena u kvadrat. Tijekom suđenja zvuk se čekića nejasno čuo kroz njezine zidove.

Vijeće je ispitivalo, a osumnjičenici su odgovarali. Suđenje je trajalo četiri sata. Vijeće je pet članova odmah osudilo na streljanje. Nije bilo ni molbi ni pomilovanja.

Smaknuće se održalo deset dana poslije, na slobodan dan. Osuđenici su se spotičući približavali stratištu. Oči su im bile unakažene. Najprije su im odrezali kapke, a zatim su im oči ozračili kvarcnom svjetiljkom velike snage. Za deset minuta bili su potpuno slijepi. Među njima je bila jedna žena.

Slijepoća je njihov hod između stražara učinila poniznim i bespomoćnim. Ulicu se crnila od promatrača koji su ih pratili. Vijeće ih je osakatilo kako bi se pokajali. Pokajali su se.

Na jednoj strani Trga jezgre, na visini od šezdeset stepenica, nalazilo se stratište, vidljivo svima. Stratište je bilo od betona i sastojalo se od široke platforme na kraju koje se nalazila glinena pregrada. Na platormi su se nalazile dvije strojnice. Pet članova istovremeno je pogubljeno. Čeljusti su im bile stisnute, a iz slijepih očiju curila je krv. Izgledali su užasno. Ali u posljednji trenutak, kad su osjetili da će strojnice zapucati, osjetili su kao da ih je nešto veliko zabljesnulo. U potpunosti su se ispravili. Jedan je uspio napola podići ruku. Pali su. Strojnice su još kratko pucale. Meci su se zabijali u glinu.

Ubijeni su: Glüschaint, De Marcas, Tannenhof, žena Tekalopte i Ypsilinti.

Ravan asfalt, napola natopljen, spokojno je promatrao.

RADOST

S prekovremenim radom izgubljeni dani brzo su nadoknađeni. Čak i najmanji nedostaci u zalihama Države vodili su do dodatnog rada. Jedan slobodan dan uklonjen je, a ostalih dana radilo se deset ili dvanaest sati, umjesto osam.

Ali Vijeće je razumjelo da nikakva kazna ili dodatan rad ne mogu biti protuteža državnom udaru. Stoga su smjerali na opuštanje. Velikim blagdanom odali su priznanje ozbiljnosti ustanka. Blagdan se održavao trećeg slobodnog dana u veljači.

Dan je bio hladan i vedar. Sunce je sjalo blistavo i bez topline. Vjetar je puhao u velikim ledenim naletima, otvoreno i jako. Trava u parkovima bila je zaleđena.

Glavni grad vijorio se u crvenoj boji na zimskom svijetlu.

Održavale su se tri svečanosti: raketa, meteor i fatamorgana.

Međugradski prijevoz u Državi bio je zračni prijevoz. Uglavnom se radilo o prijevozu robe. Uređeni putevi služili su za hodanje i po njima se nikad nije vozilo, uz iznimke ratne opreme. Željeznički nasipi pretvoreni su u putove za pješake. Zračni promet helikoptera i cepelina odvijao se danju i noću. S prometnom značkom svatko je mogao besplatno putovati unutar državnih granica. Za vrijeme mira slabo su se upotrebljavale. Stanovnicima je gotovo sve bilo dostupno u njihovom gradu.

Rakete kojima su ljudi lansirani izvan atmosfere bile su preskupe za uobičajnu upotrebu. Unatoč sporijem tempu, atmosferski je promet održavan. Rakete su osmišljene za međuplanetarni i gotovo međuzvezdani promet. S pomoću raketa napravljena je kartografija druge strana mjeseca. Rakete su putovale oko Venere, Marsa i brojnih asteroida. Približile su se Jupiteru i ostalim planetima vanjske skupine, a prošle su i kroz Saturnov prsten.

Mnoge se rakete nisu vratile, a jedna je putovala gotovo pet godina i snimala sunce poput zvijezde.

Ovaj puta raketa odlazi na putovanje neviđenih razmjera. Zraka i potrepština bilo je dovoljno za osam ljudi za 130 godina. Nasumično su odabrana četiri mladića i četiri djevojke. Putnicima se predviđala rana smrt i očekivalo se da će se tek treća ili četvrta generacija vratiti. Tri godine put je pažljivo računat. Putovanje je započelo toga dana. Lanser je postavljen u betonski bunker pedeset metara ispod površine zemlje. Nasumično su odabrani oni koji će prisustvovati lansiranju.

Metorit se prije više od trideset godina srušio iznad sjeveroistoka zemlje. Sjajna zraka svijetla, bijela poput krede, pojavila se na sunčan dan, nalik širokoj munji iz vedra neba. Promatrače je zaprepastila jednako kao i naknadni duboki udarac pod kojim je popucala zemlja. Stotine su

oslijepjele od svijetlosti, ali osim toga nije bilo drugih ljudskih žrtava. Tri stada sobova, svako s više od stotinu jedinki, bila su u potpunosti uništena. Meteorit je u zemljinoj kori probušio tunel dubok šesto metara. Vrućina je zapalila šume u polumjeru od dvadeset kilometara od mjesta pada. Prvih godina meteoritu se nije moglo prići na bliže od trideset kilometara. Jedna čitava pokrajina, inače rijetko naseljena, ograđena je. Slike iz zraka pokazivale su nešto zastrašujuće, poput planeta zabijenog u planet. Zrak je i dalje vibrirao od vrućine. Pojas tropske vegetacije izniknuo je i postepeno nestao. Nakon dvadeset i pet godina meteorit se mogao donekle istražiti. Težina je procijenjena na sedam milijuna tona. Taj dar, čija je jedina mana bio kuglasti oblik, sastojao se od željeza, nikala, velike količine stakla, kroma i vanadija. Bio je to najveći dar ikada dobiven. Država, sa svojom naivnom naturalnom religijom, od toga je trenutka sebe smatrala odabranom.

Okolna zemlja zadnjih je godina iskopana. Meteorit se sada nalazio u ždrijelu, okružen strmim i okomitim zidovima. Preostao je bezvrijedni rastopljeni grumen. Još topao, probušen je na različitim mjestima i njegovo tijelo bilo je razotkriveno. Sada je bio dovoljno hladan za prvu eksploataciju koja će toga dana započeti.

Umjetno proizvedena fatamorgana jedino je bila vidljiva na vedar dan ili za visokih oblaka. Radilo se o televiziji na principu iluzije koja je pri dnevnom svijetlu služila kao kino, jasno vidljivo velikom dijelu ljudi. Za cirusa⁷ vidljivost je bila do šezdeset kilometara od mjesta događanja, a na vedar dan do više od tisuću kilometara. Pazilo se da slika ne izlazi izvan državnih granica. Za mjesto izvedbe birano je mjestu što bliže središtu države. Budući da je zahtijevala upotrebu rijetkog plina, fatamorgana je bila rijetka razonoda.

Tijekom dana fatamorgana je prikazivala vatromet obojenih plinova nošenih vjetrom, bezopasnih i bez mirisa. Plinovi su se formirali nad velikom rijekom, najprije u jedan žuti blok koji je zatim s drugim blokovima formirao ljubičaste, purpurne i tamno plave blokove, sve dok nije formiran grad blokova, grad budućnosti, novi Jeruzalema ove Države. Vizija je trajala gotovo dva sata.

Promatrači su nasumično odabrani za rudarenje meteorita, dok je ostatak skupine od četrdeset milijuna ljudi mogao pratiti fatamorganu u svakom dijelu carstva. Zapanjujuće, članovi Vijeća pripadali su tom ostatku.

U 13:00 raketa je lansirana, prvotno nevidljiva u vatri snažnog, ali ipak podnošljivog izbacivanja. Zatim se na visini od deset tisuća metara još dva puta pojavio plamen. Raketa je otišla.

⁷ Cirus je rod visokih oblaka u obliku tankih nježnih bijelih pramenova ili kovrčica sastavljen od ledenih kristalića. (Hrvatski jezični portal, 18.7.2021.)

Meteorit je bio duboko zakopan, na samom kraju ogromnog kratera osvijetljenog reflektorima. Komad rastopljenoga grumena zapaljen je električnom, poput modernoga krijesa. Nije gorio, ali je sjao jarko bijelim svjetlom poput otopljenog kamena. Sunce nije dopiralo do njega. Velik i četvrtast, svijetlio je u sumraku.

Grad od plina sagrađen je na bujici razigrane, no ipak stroge mašte, uglađenog oblika i delikatnih boja.

Milijuni su gledali. Milijuni su bili u tišini. Vjetar je ledenu hladnoću bez prestanka nosio preko zemalja, brda, ravnica, voda, ledenih opna bazena i okupljenih milijuna ljudi.

Gozba je bila samo za oči. Vlada nije dopuštala, a kamo li pripremala, ikakvu gozbu osim one za oči i uši.

Dan se bližio kraju. Orlovi su slijetali sa svih strana. Novaci su se vraćali kući avionima. Grad boja nestao je. Skupine su marširale prema blokovima, mašući zastavama uz tihu glazbu i glasno pjevanje u rastućoj hladnoći.

Nebo je postalo crno. Crni zvjezdani pod bio je prepun padajućih zvijezda svih veličina.

6. Analiza prijevoda

Kao što je prethodno spomenuto, prijevod je postupak prenošenja teksta iz jednog jezika u drugi, a u tom postupku ključna je ekvivalencija, odnosno poruku izvornog teksta valja prenijeti u ciljni tekst. Cilj prijevoda ekvivalencija je na razini teksta, ali kako bi se postigla ta ekvivalencija, potrebno ju je najprije postići na manjim razinama, primjerice razinama riječi i fraza. Tekst se u nekim situacijama može prevoditi na izravan način, ali zbog razlika između izvornog i ciljnog teksta, koje mogu biti gramatičke, ali i kulturološke, prevoditelji često moraju pribjegavati raznim strategijama kako bi premostili nepodudarnosti između jezika i vjerno prenijeli poruku izvornog teksta.

Tijekom prijevoda romana *Blokken* upotrijebio sam, svjesno kako i nesvjesno, brojne takve strategije. Kako postoje razne klasifikacije i podjele prijevodnih strategija, jasnosti radi odlučio sam se držati samo jedne, one Andrewa Chestermana (2000).

U ovom radu dotaknut ću se jedino strategija koje Chesterman naziva tekstualnim strategijama, odnosno strategija koje se odnose na sam prijevod teksta, za razliku od strategija pretraživanja i strategija kreativnosti koje se tiču drugih postupaka i aspekata samog postupka prijevoda.

Tekstualne strategije Chesterman nadalje dijeli na sintaktičke, semantičke i pragmatičke. Svaka od tih triju kategorija sadrži deset strategija, a zbog same naravi klasifikacije ove strategije često se i preklapaju. Strategije neću ovdje nabrajati, već ću ih navesti i objasniti kako na njih nailazimo u tekstu prijevoda, koji će zatim i poslužiti kao primjer za praktičnu potkrijepu teorije pojedine strategije. Nekolicina primjera, osim prevoditeljskih strategija kako ih klasificira Chesterman, također navodi i objašnjava razliku u upotrebi interpunkcije između dva jezika.

Nadalje, neke riječi, fraze ili rečenice u primjerima označene su crvenom, odnosno plavom bojom, što naznačuje da upravo ti rečenični dijelovi demonstriraju primjenu prevoditeljske strategije o kojoj se u primjeru govori, što je dodatno objašnjeno i u samim primjerima. Osim toga, boje služe kako bi vizualno povezali rečenični dio izvornika s odgovarajućim rečeničnim dijelom prijevoda.

Za sve prevoditeljske strategije karakteristično je odstupanje od strukture izvornika pri prijevodu na ciljni tekst. Moguće motivacije za takve promjene su razne, ali najčešće se radi o tome da ciljni tekst ne može izraziti izvorni tekst na isti način, ili jer je to gramatički nemoguće ili jer takav prijevod ne bi bio razumljiv ili u duhu jezika.

Primjer 1

*Het vliegtuig ging zijn weg, **pijlrecht**, een rood seinlicht voorop, versterkt door kristallen prisma's.*

*Avion je išao svojim putem **ravno poput strijele**, predvođen crvenim signalnim svjetlom ojačanim kristalnim prizmama.*

U prvoj rečenici prijevoda možemo uočiti primjenu semantičke strategije **promjene u distribuciji**. Promjenom u distribuciji naziva se promjena pri kojoj se značenje izvornika u ciljnom jeziku izražava s pomoću manje ili s pomoću više riječi. U prvom slučaju radi se o sažimanju, a u drugom o proširenju, što je i slučaj u gornjem primjeru.

Označena crvenom bojom, nizozemska riječ *pijlrecht* zapravo je svojevrstni neologizam koji je F. Bordewijk kreirao spojivši nizozemske riječi *pijl* (strijela) i *recht* (ravno). Složenice su učestale u nizozemskom jeziku te ovakva vrsta neologizma nije rijetkost, posebice u književnom stvaralaštvu F. Bordewijka. Kako tvorba takve složenice nije gramatički izvediva u hrvatskom jeziku, ovu je imenicu nužno prevesti opisno, koristeći se s više riječi. Tim putem dolazimo do prijevoda označenog crvenom bojom; „ravno poput strijele“.

Također već u prvoj rečenici možemo primjetiti velik broj zareza. Učestali zarezi česta su pojava u nizozemskoj književnosti, a i F. Bordewijk rado ih rabi. Kako takva struktura nikako nije u duhu hrvatskog jezika, u prijevodu sam izbacio zareze na mjestima gdje su bili nepotrebni.

Primjer 2

Het schoot door de nacht als een pijl met gloeiende punt.

Proletio je kroz noć poput strijele sa svjetlećim vrhom.

U drugom primjeru vidimo primjenu još jedne sintaktičke prijevodne strategije, **pomaka u strukturi fraze**. Strategija pomaka u strukturi fraze sastoji se od promjene unutarnje strukture fraze. Tako u drugom primjeru označen crvenom bojom vidimo subjekt nizozemske rečenice u srednjem rodu, *het schoot* (ono je proletjelo), dok u hrvatskom prijevodu nalazimo subjekt u muškom rodu, „proletio je“. Razlog tome je što je neizrečeni subjekt *vliegtuig* (avion) u nizozemskom imenica srednjeg roda, dok je u hrvatskom riječ „avion“ imenica muškog roda.

U istoj rečenici također možemo primjetiti i sintaktičku strategiju **promjene u koheziji teksta**. Konkretnije, dolazi do elipse; zamjenica *het* (ono) u hrvatskom prijevodu ostaje neizrečena, budući da u hrvatskom jeziku rod subjekta možemo prepoznati iz predikata.

Primjer 3

Het doel was de stad. Het vloog laag over de bouwlanden.

Letio je nisko nad poljima, a cilj mu je bio grad.

U trećem primjeru vidimo strategiju koja je iznimno česta pri prijevodu teksta s nizozemskog na hrvatski jezik, a radi se o sintaktičkoj strategiji **promjene u strukturi rečenice**. Nizozemski autori često upotrebljavaju kratke rečenice koje, iako gramatički ispravne, nisu u duhu hrvatskog jezika. Stoga se takve konstrukcije mogu zaobići na više načina, među kojima je i povezivanje više kratkih rečenica u jednu složenu rečenicu, što je slučaj u ovome primjeru. Na taj se način struktura rečenice mijenja, ali značenje ostaje jednako.

Primjer 4

Er waren geen lichten op de aarde.

Na zemlji nije bilo svjetala.

U četvrtom primjeru možemo primjetiti primjenu sintaktičke strategije **promjene u strukturi surečenice**. Za razliku od promjena u strukturi rečenice, koja se dotiče promjena u tipu i poretku surečenica unutar rečenice, promjena u strukturi surečenice tiče se promjena unutar strukture same surečenice.

Najprije, označeno crvenom bojom, vidimo kako je negacija imenice *geen lichten* (bez svjetla) u izvornom tekstu, prevedena negacijom glagola „nije bilo svjetala“. Ova strategija nužna je te proizlazi iz razlike u gramatičkim konstrukcijama izvornog i ciljnog jezika.

Označeno plavom bojom možemo primjetiti izostavljanja priloga *er* (tamo). Elipsa, odnosno u ovom slučaju izostavljanje referencije karakterizira se kao sintaktička strategija **promjene u koheziji teksta**. Prilog *er* nužan je u tvorbi ove nizozemske rečenice, ali u hrvatskom jeziku nema pravi ekvivalent. *Er op de aarde* moglo bi se doslovno prevesti kao „tamo na zemlji“, ali točniji prijevod glasi „na zemlji“.

Primjer 5

Er was een overvloed van licht in de hemel.

Na nebu je bilo previše svjetla.

Peti primjer donosi primjer sintaktičke strategije **pomaka u jezičnoj jedinici**, odnosno pomaka pri kojemu se jedna vrsta riječi u izvornom jeziku zamijeni drugom vrstom riječi u prijevodu. Ponovo, i ovaj pomak motiviran je razlikom u strukturi dvaju jezika, ali za razliku od prijašnjih

pomaka ovaj nije nužan. Označena crvenom bojom, fraza *een overvloed van licht* (višak svjetla) prevedena je kao „previše svjetla“, odnosno imenica „višak“ zamijenjena je pridjevom u superlativu „previše“. Ova promjena uvedena je kako bi prijevod bio čitkiji i u duhu hrvatskog jezika.

Primjer 6

De stormwolken gingen geweldig, fregatten van de nacht, overbespannen met zeil. De zeilen scheurden.

Olujni oblaci veličanstveno su se micali, fregate noći previše napnutih jedara koja su pucala.

U šestom primjeru dotičemo se prevođenja fraza te koncepta doslovnog prevođenja. Iako se doslovan prijevod u velikom broju slučajeva treba izbjegavati, on nije uvijek i pod svaku cijenu pogrešan. Neizravnim prijevodom koristimo se kako bismo što vjernije prenijeli poruku izvornog teksta, što zbog gramatičkih razlika između jezika često nije moguće postići izravnim prijevodom. Primjerice, nizozemska fraza *liefde maakt blind* (ljubav osljepljuje) može se prevesti doslovno, ali takav prijevod ne bi bio najbolji odabir. Umjesto toga, upotrijebit ćemo hrvatsku ekvivalentnu frazu *ljubav je slijepa*. S druge strane, neke fraze zvuče isto u oba jezika, pa ih stoga možemo doslovno prevesti, primjerice *met vuur spelen* (igrati se s vatrom).

Osim fraza koje jednako glase u izvornom i ciljnom jeziku, doslovno možemo prevesti i rečenice ili fraze koje u sebi ne sadrže predodređeno značenje ili predodređene konotacije. Takav slučaj označen je crvenom bojom u šestom primjeru: *fregatten van de nacht* (fregate noći).

Iako je jasno da značenje ove fraze nije doslovno, već figurativno, te fregate ne predstavljaju ratne brodove, već oblake, ovo figurativno značenje nije usko vezano uz sam izraz. Stoga izraz ne moramo zamijeniti hrvatskim ekvivalentom, već rečenicu možemo prevesti doslovno i na taj način vjerno prenijeti pjesničku sliku autora.

Kada bismo ovu rečenicu prevodili na jezik naroda koji nije upoznat s konceptom modernog ratnog broda, metafora fregate izgubila su svoju funkciju te doslovan prijevod ne bi bio koristan. Naprotiv, izraz *fregatten van de nacht* mogli bismo primjerice prevesti kao „galije noći“.

Primjer 7

Het vliegtuig met zijn straffe robijn zocht de stad.

Avion je svojim snažnim rubinom tražio grad.

Nerijetko u prijevodu s nizozemskog na hrvatski jezik dolazi do primjene sinktaktičke strategije **promjene u strukturi surečenice** koji proizlazi iz razlike u načinima na koji ova dva jezika

izražavaju odnose između rečeničnih dijelova. Dok hrvatski jezik posjeduje sedam padeža, nizozemski te iste odnose najčešće izražava s pomoću prepozicija.

Označeno crvenom bojom, u sedmom primjeru u nizozemskom se izvorniku s pomoću prepozicije *met* (s/sa) naznačuje da avion upotrebljava rubin da bi pronašao grad, dok je u hrvatskom prijevodu taj isti odnos izražen s pomoću padeža, točnije s pomoću instrumentala.

Primjer 8

Het vliegtuig ging over bouwland, dan over weide, dan over bos.

Avion je išao nad poljem, zatim nad livadom, a onda i nad šumom.

U osmom primjeru možemo vidjeti primjenu sintaktičke strategije **promjene retoričke sheme**. F. Bordewijk na mnogo mjesta upotrebljava niz isprekidanih rečenica koje su povezane na isti način, primjerice prilogom *dan* (onda). Time postiže posebnu ritmičnost karakterističnu za nizozemski jezik. Izravan prijevod takvog niza na hrvatskom ne bi postigao jednaku ritmičnost, već bi zvučao neobično. Stoga takve nizove možemo prevesti upotrebljavajući veći broj različitih priloga („zatim (...), a onda...“), time postižući raznolikost i melodičnost koja odgovara hrvatskom jeziku.

Primjer 9

Winterhagel ruiste langs de metalen flanken...

Zimska tuča tutnjala je uz metalne strane aviona...

Deveti primjer demonstrira primjenu pragmatičke strategije **promjene u stupnju eksplicitnosti**. Ova strategija primjenjuje se kada je sadržaj koji se u izvornom tekstu samo implicira potrebno eksplicitno navesti u ciljnom tekstu, ili obrnuto. Potreba za primjenom ove strategije proizlazi iz razlike u konotacijama između istoznačnica izvornog i ciljnog jezika.

U frazi označenoj crvenom bojom nizozemska riječ *flanken* (strane, bokovi) ima jednako značenje kao hrvatska riječ „strane“, ali budući da konotacije tih dviju riječi nisu jednake, u hrvatskom je prijevodu potrebno dodatno naznačiti kako se radi o stranama aviona.

Primjer 10

Even was de nacht volmaakt, – dan, aan de kim, blonk een robijn.

Na trenutak je noć bila savršena... Onda je, na horizontu, zablješćio rubin.

Deseti primjer ne demonstrira primjenu neke konkretne prevodilačke strategije, već samo nužnu promjenu u upotrebi interpunkcije. Označeno crvenom bojom, u izvornom tekstu upotrebljeni su

zarez i en-crtica kako bi se naznačio neočekivan događaj. U hrvatskom jeziku takva primjena ovih znakova nije učestala, pa je umjesto njih upotrebljena trotočka. Iako konotacije ovih interpunkcijskih znakova nisu nužno jednake, u ovoj situaciji izražavaju jednako značenje te je stoga takva zamjena u ovom slučaju poželjna.

Primjer 11

*De nacht, leeggehageld maar **zwart gebleven**, werd voller en voller van rode ogen, **onder, boven**.*

*Noć, tučom pometena, ali **i dalje crna**, postajala je ispunjenija crvenim očima, **kako ispod tako i iznad**.*

Jedanaesti je primjer još jedan primjer sintaktičke strategije **pomaka u razini**, koji je vrlo čest pri prijevodu s nizozemskog na hrvatski jezik. Označeno crvenom bojom, u izvornom tekstu uz pridjev *zwart* (crn) nalazi se particip glagola *blijven* (ostati). Stoga bi doslovan prijevod glasio „ali [noć je] ostala crna“. Umjesto glagola, u ciljnom jeziku konstrukcija je prevedena s pomoću priloga „dalje“. Na taj je način isto značenje izraženo drugom vrstom riječi. Ova vrsta pomaka nije nužna, ali je poželjna kako bi tekst zvučao prirodnije u ciljnom jeziku.

Osim toga, deveti primjer sadrži još jedan primjer semantičke strategije **promjene u distribuciji**, u ovom slučaju proširenja. Promjena u distribuciji već je objašnjena u prvom primjeru. Označene plavom bojom, nanizane priložne oznake *onder, boven* (gore, dolje) u izvorniku jasno izražavaju autorovu misao, dok je pri prijevodu na hrvatski jezik ovu frazu potrebno proširiti kako bi se značenje jasno prenijelo te ta fraza onda glasi „kako gore tako i dolje“.

Primjer 12

*De naam Mammoth was te klein, de Raad zou het schip herdopen **in een cijfer, het cijfer 4**. **Het cijfer verbeeldt geen afmetingen**.*

*Ime Mamut bilo je beznačajno, Vijeće je htjelo brod preimenovati **u broj 4**. **Broj nije bio ograničen dimenzijama**.*

Dvanaesti primjer donosi najprije još jedan primjer sintaktičke strategije **promjene u koheziji teksta**. Označena crvenom bojom, izvorna rečenice *in een cijfer, het cijfer* (u broj, broj 4) prevedena je kao „u broj 4“, odnosno izostavlja se ponavljanje jednog dijela rečenice. Izostavljanje je potaknuto činjenicom da takvo ponavljanje nije u duhu hrvatskog jezika, a budući da se izostavlja ponavljanje, ciljni tekst i dalje prenosi jednake informacije, samo s pomoću manjeg broja riječi.

Zatim možemo primjetiti primjenu semantičke strategije **parafraze**, označenu plavom bojom. Parafraza je jednostavna strategije pri kojoj izvorni i ciljni jezik prenose jednake informacije, ali

se te informacije prenose s pomoću drugih jezičnih jedinica. Izvorna rečenica *Het cijfer verbeeldt geen afmetingen* (Broj ne predstavlja dimenzije) u sadašnjem je vremenu te upotrebljava predikat koji se sastoji od glagola *verbeelden* (predstavljati, prikazati) i negacije imenice *afmeting* (veličina, dimenzija) kako bi prenijela poruku. S druge strane, rečenica ciljnog teksta „Broj nije bio ograničen dimenzijama“ u prošlom je vremenu te upotrebljava negaciju glagola „ograničiti“ kako bi prenijela tu istu poruku.

Primjer 13

[E]en andere veeg licht lag recht vooruit, het vliegveld van de hoofdstad.

[J]edan drugi trag svjetla ležao je ravno ispred. Bila je to zračna luka glavnog grada.

Trinaesti primjer donosi još jedan primjer sintaktičke strategije **promjene u koheziji teksta**. U izvornom tekstu čitava poruka izrečena je jednom rečenicom, dok je u prijevodu poruka podijeljena u dvije rečenice, a pritom je drugoj rečenici dodan predikat: „Bila je to luka glavnog grada“, nasuprot izvornom tekstu u kojemu predikat nedostaje u zavisnoj surečenici, *het vliegveld van de hoofdstad* (zračna luka glavnog grada). Odnosno, u izvorniku zavisna se surečenica nadovezuje na predikat iz glavne surečenice, *liegen* (ležati).

Primjer 14

Nu was ook de bodem volgestoken met diepe lichten in regelmatige rijen, een rechthoekige tekening.

Sada je i tlo bilo prepuno jakih svjetala u pravilnim redovima, poput pravocrtnog crteža.

Primjenu pragmatičke strategije **promjene u stupnju eksplicitnosti** možemo primjetiti i u četrnaestom primjeru, gdje je označena crvenom bojom. U izvornom tekstu na opis okruženja dovezana je kratka zavisna rečenica *een rechthoekige tekening* (pravocrtni crtež). Iako je ova rečenica samo nadodana na opis bez bilo kakvog drugog veznika osim samog zareza, poruka koju ova rečenica nosi u izvorniku sasvim je jasna. Opisana zračna luka jest, odnosno nalikuje, pravocrtnom crtežu. Ipak, pri prijevodu na hrvatski jezik, potrebno je dodati prijedlog „poput“ kako bi značenje surečenice bilo jasno.

Primjer 15

Het vliegveld kwam in zicht, diep omlaag, zijn effen grasvierkant krijtig groen in het vloedlicht.

Zračna luka izašla je na vidjelo daleko dolje, ravni travnati trg zelen poput krede u svjetlu reflektora.

Petnaesti primjer demonstrira upotrebu jednostavne semantičke strategije **sinonimije**. Označen crvenom bojom, glagol u izvorniku, *komen* (doći), zamijenjen je u prijevodu sinonimnim glagolom „izaći“. Iako se ova dva glagola uvelike razlikuju u svojim osnovnim značenjima, oba glagola također imaju širok raspon mogućih značenja, među kojima su neka značenja jednaka za oba glagola. Tako u frazi *in zicht komen* (izaći na vidjelo /kazati se/ pojaviti se), glagol *komen* (doći) ima jednako značenje kao glagol „izaći“ u frazi „izaći na vidjelo“.

Nadalje, označen je plavom bojom još jedan primjer semantičke strategije **promjene u distribuciji**, točnije proširenja. Fraza *krijtig groen* (kredasto zelena) u ovom je slučaju prevedena „zelen poput krede“. Razlog tome je što se pridjev „kredast“, za razliku od svog nizozemskog sinonima *krijtig*, ne upotrebljava često u hrvatskom jeziku te bi njegova upotreba u prijevodu sa sobom nosila drukčije konotacije, a osim toga upotreba fraze „zelen poput trave“ razbija nizanje pridjeva do kojega bi u protivnom došlo, a koje nije u duhu hrvatskog jezika.

Primjer 16

De Mammoth verscheen aan de einder gelijk een diadeem.

Mamut se pojavio na horizontu poput dijademe.

Šesnaesti primjer prvi je primjer pragmatičke strategije **promjene u vidljivosti**, a uz to se još jednom dotiče teme sintaktičke strategije **doslovnog prijevoda**. U izvorniku autor uspoređuje Mamuta, veliki cepelin, s dijademom, pri čemu je dijadema kraljevska kruna ili sličan simbol kraljevske moći koji se nosi na glavi ili kao povež oko glave (Hrvatski jezični portal, 10. 6. 2021.).

Promjena u vidljivosti strategija je pri kojoj prevoditelj dodaje objašnjenja ili komentare kojih nema u izvornom tekstu. Ova strategija najčešće se upotrebljava kada je značenje izvornog teksta potrebno dodatno objasniti, a do toga može doći kada izvorni tekst, primjerice, sadržava kulturološki element nepoznat publici ciljnog teksta.

U ovom primjeru u izvornom tekstu pojavljuje se riječ *diadeem* (dijadema) koja, iako ima hrvatski ekvivalent, nije nužno poznata prosječnom govorniku hrvatskog jezika. Jedno od mogućih rješenja bila bi upotreba sinonima, odnosno bliskoznačnice ili pak hiponima. Tako se primjerice cepelin mogao usporediti s krunom, radije nego s dijademom, te tada dodatno objašnjenje ne bi bilo potrebno.

Međutim, upotreba riječi *diadeem* (dijadema) u ovom tekstu nosi nekoliko značenja. Ne samo da se cepelin uspoređuje s nečim veličanstvenim i kraljevskim, već i svojim oblikom cepelin nalikuje dijademi. Nadalje, upotreba ove neobične i gotovo arhaične riječi dodatno pojačava

dojam uzvišenosti i statusa cepelina. Stoga doslovan prijevod u ovom slučaju prenosi sve konotacije izvornika, a sve nejasnoće koje koletarelno proizlaze iz ovog doslovnog prijevoda objašnjene su s pomoću pragmatičke strategije promjene u vidljivosti, odnosno umetanjem bilješke koja objašnjava značenje i konotacije riječi dijadema.

Primjer 17

*In de woonkwadraten **was vertier**, in de arbeidskwadraten ging niets om.*

*U stambenim četvrtima **zabavljalo se**, a u radnim četvrtima nije se događalo ništa.*

Sedamnaesti primjer jednostavan je primjer sintaktičke strategije **transpozicije**, odnosno promjene vrste riječi u izvorniku nekom drugom vrstom riječi u ciljnom tekstu. Označeno crvenom bojom možemo vidjeti kako je u ovom primjeru imenica *vertier* (zabava) u prijevodu zamijenjena glagolom „zabavljati se“, a informacija koju tekst prenosi ostala je jednaka. U ovom slučaju primjena transpozicije nije obvezna, odnosno tekst u ciljnom jeziku ostao bi smislen i kada bismo bismo spomenutu frazu preveli riječima „bila je zabava“, ali ova promjena učinjena je kako bi prijevod zvučao prirodnije u ciljnom tekstu. Jednako bitno kao i sam prijenos informacije, pri prijevodu proznog teksta bitno je da prenesena informacija u ciljnom tekstu zvuči prirodno te u duhu jezika.

Primjer 18

*Het asfalt was uitgevloerd in verschillende kleuren, wit, bruin, grijs, zwart, in effen banen naast elkaar, **of met een Griekse rand, maar niet opvallend.***

*Asfalt je nanešen u raznim bojama; bijeljoj, smeđoj, sivoj i crnoj, u jednobožnim trakama koje su se nalazile jedna do druge, **ili s neupadljivim rubom u grčkom stilu.***

Osamnaesti primjer donosi upotrebu više različitih prevoditeljskih strategija unutar jedne rečenice. Pri prijevodu surečenice označene crvenom bojom ...*of met een Griekse rand, maar niet opvallend.* (... ili s grčkim rubom, ali [koji] nije upadljiv.) najprije valja primjetiti upotrebu sintaktičke strategije **promjene u strukturi surečenice**.

Osim promjene rečeničnog slijeda, pri čemu je fraza *niet opvallend* (nije upadljiv) prebačena s kraja na početak surečenice, izvorna rečenica sastoji se od dvije surečenice; *of met een Griekse rand* (ili s grčkim rubom) te *maar niet opvallend* (ali [koji] nije upadljiv), koje su pri prijevodu na ciljni jezik povezane u jednu rečenicu.

Nadalje, ponovo možemo primjetiti upotrebu sintaktičke strategije **pomaka u razini**. Fraza u izvorniku *niet opvallend* ([koji] nije upadljiv) zamijenjena je atributom „neupadljiv“.

Naposlijetku, primjenjuje se semantička strategija **promjene u distribuciji**. Fraza u izvornom jeziku *met een Griekse rand* (s grčkim rubom) proširena je pri prijevodu na ciljni jezik te glasi „s (...) rubom u grčkom stilu“.

Sve tri strategije koji su upotrebljene pri prijevodu ove rečenice međusobno su povezane i ovisne te zajedno tvore prijevod koji, iako se na sintaktičkoj i semantičkoj razini razlikuje od izvornika, prenosi jednaku poruku kao i izvornik.

Primjer 19

In het spel tussen ruimte en beslotenheid won de laatste.

U sukobu između otvorenosti i zatvorenosti, zatvorenost je pobijedila.

Devetnaesti primjer sadrži primjer semantičke strategije **sinonimije**, označen crvenom bojom, te primjer sintaktičke strategije **promjene u koheziji teksta**, označen plavom bojom. Najprije, imenica u izvorniku *spel* (igra), zamijenjena je imenicom „sukob“ u ciljnom jeziku. Osnovno značenje ovih dviju riječi uvelike se razlikuje, ponajviše zbog velikog kontrasta u konotacijama: konotacije riječi „igra“ pozitivne su, dok su konotacije riječi „sukob“ pretežno negativne. Ipak, značenja ovih dviju riječi djelomično se i preklapaju, pa tako u ovoj rečenici one nose jednako značenje metaforičkog sučeljavanja dvaju perspektiva.

U nastavku ove rečenice u izvorniku se pojavljuje referencija u obliku pridjeva *laatste* (posljednji, potonji), dok se u ciljnom jeziku ponavlja riječ „zatvorenost“ kako bi se iznijela ta ista poruka. U ciljnom tekstu izbjegnuta je upotreba referencije koja ne bi bila u duhu ciljnog jezika te je rečenica stoga prevedena jednostavnim ponavljanjem.

Primjer 20

(...) de korte witte broeken met rood galon spanden om de bovenbenen.

(...) dok su kratke bijele hlače s crvenim obrubom bile stegnute oko bedara.

Dvadeseti primjer demonstrira još jednu upotrebu sintaktičke strategije **promjene u strukturi surečenice**. Ovakvu promjenu čini bilo koja promjena na razini surečenice, a jedna od najčešćih takvih promjena pri prijevodu tekstova s germanskih jezika na hrvatski jezik jest promjena načina, odnosno promjena iz aktiva u pasiv ili obrnuto. Ali dok pri prijevodu s germanskih jezika na hrvatski uobičajeno dolazi do promjene iz pasiva, koji u hrvatskom nije toliko čest, u aktiv, u ovom primjeru vidimo rijetki obrnuti slučaj. Označena crvenom bojom, imenica u izvornom tekstu *broeken* (hlače) subjekt je koji vrši radnju zatezanja bedara. Ovakva konstrukcija na

hrvatskom bi jeziku bila nezgodna te je stoga prebačena u pasiv, a hlače više ne stežu bedra, već su stegnute oko bedara.

Primjer 21

(...) *hun **korale** **klaroenden** door de lucht.*

(...) *njihova je **pjesma** **odzvanjala** zrakom.*

Dvadeset i prvi primjer donosi primjere semantičkih strategija **hiponimije**, **promjene u stupnju apstraktnosti** te **sinonimije**. Najprije, označeno crvenom bojom, imenica u izvornom tekstu *korale* (koral) u prijevodu je zamijenjena nadređenim pojmom „pjesma“. Ova promjena neobvezna je te je potaknuta isključivo stilističkom motivacijom. Koral je vrsta pjesme, ali iako ta konkretnost nije prenesena u prijevodu na ciljni tekst, jasnoća i poruka teksta ostaju nepromijenjeni, budući da sama vrsta pjesme koja se pjeva u ovom slučaju nije od velike važnosti. Stoga je ova promjena ujedno i promjena u stupnju apstraktnosti, budući da je izvorni pojam „koral“ zamijenjen apstraktnijim pojmom „pjesma“.

S druge strane, označeno plavom bojom možemo primjetiti kako je pri prijevodu predikata rečenice glagol *klaroenen* (trubiti) zamijenjen sinonimom „odzvanjati“. Iako se radi o dvije različite vrste zvuka, njihova poruka, ali i konkretnost jednaki su te se ovdje stoga radi o sinonimiji, ali ne i o promjeni u stupnju apstraktnosti.

Primjer 22

(...) *toch leefden veel gezinnen hun avondleven voor ieder **zichtbaar**.*

(...) *ali večernji život mnogih obitelji i dalje **nije** bio **skriven** očima promatrača.*

Dvadeset i drugi primjer iznosi primjer promjene semantičke strategije **antonimije**. Crvenom bojom označena je upotreba pridjeva *zichtbaar* (vidljiv) u izvornom tekstu, dok je u prijevodu to isto značenje izrečeno upotrebom pridjeva suprotnoga značenja, „skriven“, uz negaciju, odnosno „nije skriven“. Upotreba semantičke strategije antonimije u pravilu je neobvezna, što je i slučaj u ovome primjeru, a obvezna može biti tek u situacijama u kojima ciljni jezik ne posjeduje izraz sinoniman onome koji se nalazi u izvorniku te se u tim situacijama ista poruka može jednako prenijeti uz pomoć antonima uz kojega se nalazi negacija.

Primjer 23

(...) *dan werden zij naakt begraven, staande, in zandgraven, geheel ingemuurd in vochtig zand, aangestampt rondom de lijken.*

Tijela u potpunosti uronjena u vlažni pijesak bila su nabijena jedno do drugog. Država je svoje mrtve pokopala u stojećem položaju.

Rečenica u dvadeset i trećem primjeru sadrži više prevoditeljskih strategija koje su međusobno povezane i ovisne. Primjenom sintaktičkih strategija **promjene u strukturi rečenice** i **promjene u strukturi surečenice** promijenjen je redosljed surečenica, a zatim i redosljed rečeničnih dijelova u surečenicama. Osim toga, primjenom semantičke strategije **parafraze**, određeni rečenični dijelovi izrečeni su na potpuno drugačiji način. Dok izvorni tekst naznačuje kako je pijesak nabijen oko tijela, u prijevodu čitamo o tijelima nabijenima jedna do drugih u pijesku. Doslovniji prijevod izvorne rečenice glasio bi „(...) zatim su [tijela] pokopana gola, stojeći, u pješćane grobove, potpuno zazidani u vlažni pijesak, utaban oko leševa“.

Stoga smo primjenom različitih prevoditeljskih strategija dobili rečenicu koja, iako se na mnoge načine razlikuje od izvornika, i dalje prenosi jednaku poruku, a uz to je i čitka u ciljnome jeziku.

Primjer 24

*Het **dikke vernis** van de Staat kon **de oorspronkelijke kleuren** niet doven.*

***Težak zastor** Države nije mogao sakriti **prirodni sjaj čovjeka**.*

Dvadeset i četvrti primjer donosi primjer promjene semantička strategija **promjene tropa**. Promjena tropa tiče se prijevoda stilskih figura, pri čemu trope, odnosno stilske figure iz izvornog teksta mogu biti zadržane, izmijenjene, izbačene ili pak, kada u izvornom tekstu nema stilske figure, dodane. U gornjem primjeru izvorni tekst zadržava stilsku figuru metafore, gdje se utjecaj Države na suzbijanje individualnosti pojedinca opisuje kao debeli sloj laka (*dikke vernis*) (označeno crvenom bojom) koji ne može ugasiti izvorne boje (*de oorspronkelijke kleuren niet kon doven*) (označeno plavom bojom).

U prijevodu je zadržana stilska figura metafore. Zadržana je i poruka metafore, ali je sadržaj metafore izmijenjen. Tako se u prijevodu utjecaj Države ne opisuje kao debeli sloj laka, već kao „težak zastor“, a prirodna individualnost pojedinca ne uspoređuje se s izvornim bojama, već s „prirodnim sjajem čovjeka“.

Na taj način prenosi se ista poruka, a zadržavanje stilske figure pomaže prenijeti tu poruku na jednak način, odnosno s istim konotacijama i s jednakom poetičnošću. S druge strane, sam sadržaj metafore do neke je razine promijenjen kako bi više odgovarao ciljnom jeziku te tako bio prirodniji.

Primjer 25

'Wat hebt gij, zo zeide hij, 'uw steden opgebouwd tot blokkendozen, uw perken gelegd als vierkanten, uw straten als lijnen!'

Progovorio je: „Čemu sagradiste svoje gradove od blokova, čemu položiste svoje vrtove poput kvadrata, a ulice poput crta!”

U dvadeset i petom primjeru pronalazimo primjer pragmatičke strategije **promjene u ilokuciji**. Promjena u ilokuciji sastoji se od promjene govornog čina. Takva promjena može biti i pri uvodu i upotrebi upravnog, odnosno neupravnog govora.

Izvorni tekst u gore navedenom primjeru upotrebljava upravni govor koji se u jednom dijelu nakratko prekida neupravnim govorom (označen crvenom bojom) koji naznačuje govornika, odnosno osobu koja izražava taj upravni govor.

U prijevodu je upravni govor zadržan, ali se za razliku od izvornog teksta već u prvoj rečenici neupravnim govorom izražava govornik, a zatim slijedi neprekinuti upravni govor. U ovom slučaju ova promjena je neobvezna, a uvedena je kako bi tekst više odgovorao ciljnom jeziku.

6.1. Zaključak analize prijevoda

Budući da je prijevod ujedno prijenos sadržaja i forme teksta, svaki prijevod prisiljen je potražiti ravnotežu između upravo te dvije komponente, sadržaja s jedne i forme s druge strane.

Dok se primjerice prijevod nekog pravnog teksta usredotučuje na prijenos sadržaja, budući da taj sadržaj mora biti prenesen najvjernije moguće, forma se u tom slučaju u potpunosti stavlja u drugi plan te služi jedino u svrhu vjernog prijenosa sadržaja.

S druge strane, prijevod poezije stroge forme, primjerice soneta, može veći dio fokusa postaviti na prijenos forme, dok se sadržaj teksta prilagođava kako bi se u ciljnom tekstu mogla postići forma što bliža formi izvornog teksta. Tako će primjerice autor upotrijebiti sinonimne izraze ili rečenice, ili pak izreći sadržaj teksta na potpuno drukčiji način, samo kako bi u ciljnom tekstu postigao strukturu izvornika.

Prijevod romana, koji je u središtu ovog diplomskog rada, u pravilu nastoji zadržati ravnopravnu ravnotežu između prijenosa sadržaja i forme. Prenijeti sadržaj izvornog teksta od neizmjerne je važnosti, ali jednako tako bitno je i prenijeti način i izričaj izvornog autora, budući da te komponente sačinjavaju roman u jednakoj mjeri koliko i sâm sadržaj romana.

Tek je u rijetkim slučajevima pri prijevodu teksta moguće vjerno prenijeti i sadržaj i formu izvornika, a razlog tome proizlazi iz same naravi jezika. Iako svako jezik može izraziti iste stvari, često će dva jezika iste stvari izreći na potpuno drukčiji način. Neki jezici preferiraju pasivne

konstrukcije, a drugi aktivne, neki često upotrebljavaju negaciju dok je u drugima ona rijetka. Neki jezici upotrebljavaju raznolike pjesničke izričaje i frazeme, dok neki jezici stvari češće izražavaju doslovno.

Kako bi se premostila ta razlika između jezika pri prijevodu, prevoditelji upotrebljavaju raznolike tehnike koje nazivamo prevoditeljskim strategijama. One omogućuju prevoditelju da se „poigra” sa sadržajom i formom teksta. Drugim riječima, prevoditelj može do neke mjere „saviti”, odnosno izmijeniti sadržaj i formu izvornog teksta.

Iako se to isprva može činiti kontraintuitivno, takve izmjene sadržaja i forme izvornog teksta, kada se primjene na pravi način, iznjedrit će konačni proizvod koji je vjerniji izvorniku nego što bi to bio doslovan prijenos sadržaja ili forme izvornog teksta.

7. Sažetak

Tema je ovog diplomskog rada prijevod i analiza kratkog romana *Blokken* nizozemskog autora F. Bordewijka. Unatoč Bordewijkovoj umjerenj svjetskoj slavi, njegova djela još nisu imala priliku biti prevedena na hrvatski jezik. Ovaj diplomski rad stoga je prilika za upoznavanje hrvatske javnosti s ovim značajnim nizozemskim autorom.

F. Bordewijk ponajviše se ističe svojim karakterističnim stilom pisanja te neobičnim, često simboličnim motivima. Prijevod takvog teksta stoga može predstavljati pravi izazov, budući da prevoditelj mora ujedno prenijeti neobičan izričaj autora, kao i sadržaj teksta koji je nerijetko simboličan i slojevit.

U svrhu toga tijekom prijevoda upotrebljene su raznolike prevoditeljske strategije. Primjenjene prevoditeljske strategije razvrstane su i analizirane prema klasifikaciji engleskog lingvisti Andrewa Chestermana, koji prevoditeljske strategije dijeli na sintaktičke, semantičke i pragmatičke.

Analizom je dodatno utvrđena nužnost primjene takvih strategija za postizanje kvalitetnog prijevoda, odnosno prijevoda koje prenosi sadržaj, izričaj i namjeru autora izvornog teksta, a ujedno zvuči kao tekst ciljnog jezika.

8. Popis literature

1. Bordewijk, F., *Blokken, Knorrende Beesten, Bint*, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2012.
2. Bork, Van, G.J., *Schrijvers en dichters* (dbnl biografieënproject I), DBNL, 2003.
3. Catford, John Cunnison, *A linguistic theory of translation: an essay in applied linguistics*, Oxford University Press, London, 1965.
4. Chesterman, Andrew, *Memes of translation: the spread of ideas in translation theory*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2000.
5. Chesterman, Andrew i Wagner, Emma, *Can theory help translators? A dialogue between the ivory tower and the wordface*, St. Jerome, Machester, 2002.
6. dbnl.org, <https://www.dbnl.org/> (21.9.2021.)
7. Encyclo.nl, <https://www.encyclo.nl/> (21.9.2021.)
8. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main> (21. 8. 2021.)
9. Kamp, Elly, *Ferdinand en Johanna: dubbelbiografie van schrijver F. Bordewijk en componiste J. Bordewijk-Roepman*, Bas Lubberhuizen, Amsterdam, 2016.
10. Pavlović, Nataša, *Uvod u teorije prevođenja*, Leykam International, Zagreb, 2015.
11. Spierdijk, Jan, *F. Bordewijk, Een romantisch rationalistische bouwmeester*, Ad Interim, 1948.
12. Vugs, Reinold, *F. Bordewijk een biografie*, De Prom, Utrecht, 1995.
13. Woorden.org, <https://www.woorden.org/> (21.9.2021.)

9. Nizozemski izvornik

F. Bordewijk

Blokken, Knorrende beesten, Bint

Vertaald door J. J. J. J.

1912

Uitgeverij De Persgroep

Amsterdam 1912

De Persgroep
Amsterdam 1912

Uitgeverij De Persgroep

Amsterdam 1912

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam 1912

E. Bordewijk

www.nijghenvanditmar.nl

Blokken (1931), *Knorrende beesten* (1933) en *Bint* (1934)
verschenen in eerste uitgave bij De Gemeenschap in Utrecht. In
1949 werden de drie romans door Nijgh & Van Dâmar voor het
eerst in een verzamelde editie uitgegeven.

Drieëndertigste gecorrigeerde druk 2012
Copyright © erven E. Bordewijk
Onslagontwerp: Studio Ron van Roon
NUR 301 / ISBN 978 90 388 9619 9

INHOUD

Blokken 7

Knorrende beesten 53

Bint 89

Uitgebreide inhoudsopgave 193

Verantwoording 197

BLOKKEN
 ...
 ...
 ...
 ...

BLOKKEN ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

Aan S.M. Eisenstein en A. Einstein,
filmcomponist en wijsgeer,
meesters der verschrikking

... de nacht als een pijl met gloeiende punt, het doel was de stad. Het vloog laag over de bouwlanden.

Er waren geen lichten op de aarde. Er was een overvloed van licht in de hemel. Daar waar de mens nog geen macht had leefde de romantiek, wild en vertoornd in haar zege. De stormwolken gingen geweldig, fregatten van de nacht, overbespannen met zeil. De zeilen scheurden.

DE NACHT

De aarde lag bepanterd met wit en zwart, bleekzwart, bleekwit. Het vliegtuig ging door schaduw en licht. De maan barsste tevoorschijn. Lichtvloedden kwamen af in watervallen. Het ravijn van de nacht stond vol watervallen. Het vliegtuig met zijn straffe robijn zocht de stad.

De dorpen, eens ruïnes, waren weggevaagd. Er was in de Staat voor dorpen geen plaats. Er waren grote centrale punten.

Het vliegtuig ging over bouwland, dan over weide,

dan over bos. Er was geen enkel licht op de aarde, en de maan werd overwoekerd. Winterhagel ruiste langs de metalen flanken, het steeg voor onzichtbare heuvels op zijn weg naar de hoofdstad. Even was de nacht volmaakt, – dan, aan de kim, blonk een robijn. Die week noch naderde: een vliegtuig dat evenwijdig ging.

In de donkere cabine rezen passagiers van hun matras. De nacht, leeggehageld maar zwart gebleven, werd voller en voller van rode ogen, onder, boven. Ergens in een hoek van de hemel, schijnbaar heel hoog, was als een enorm sterrenbeeld, door rood glas gezien. De sterren schoven langzaam dooreen.

Een lijntje licht zwol en werd een luchtschip waarvan alle vensters straalden. Aan de andere kant bleef lang een diffuus melkig licht hangen, en dan brak het open zoals een ijsberg in zonneschijn breekt uit de mist, de Mammoth, het fonkelnieuwe, fonkelende, grootste luchtschip van de Staat, een stad boven de aarde. De maan brak weer door, maar was nietig bij die nieuwe, allergrootste stralende wereld, al de manen omlaaggehaald, gekoppeld, geketend, dienstbaar met een rustige dienstbaarheid aan de mens. De naam Mammoth was te klein, de Raad zou het schip herdoopen in een cijfer, het cijfer 4. Het cijfer verbeeldt geen afmetingen.

Het vliegtuig koerste schuin onder de Mammoth heen, die lang een veeg gloed liet aan de kim. Na de overgang dier planeet was opeens de nacht voller van rode ogen, en een andere veeg licht lag recht vooruit, het vliegveld van de hoofdstad.

Nu was ook de bodem volgestoken met diepe lich-

ten in regelmatige rijen, een rechthoekige tekening. Het vliegveld kwam in zicht, diep omlaag, zijn effen grasvierkant krijtig groen in het vloedlicht.

Zestien meermasten voerden plat rood licht in top. Maar ontzaglijk waren de zestien zoeklichten aan de randen in hun betonnen torens, voetstukken voor zestien kaarsrechte vierkante lichtkolommen die het dak van de nacht torsten. Tussen de kolommen vlogen de roodgesnebde luchtvogels in en uit.

De helikopter zocht haar plek, daalde in loodlijn, deinde even op het gras, stond, vouwde de vleugels samen voor de nachtrust. De passagiers stegen uit, hun verkeersinsignes op de borst, tussen de dubbele politierij. Politietroepen doorzochten met toortsen de cabines. De Mammoth verscheen aan de einder gelijk een diadeem.

DE DAG

Onder het klapperen van de hemelvlag ontwaakte de hoofdstad tot haar dag van ontspanning, – elke vijfde. In de woonkwadraten was vertier, in de arbeidskwadraten ging niets om.

De stad was wijd en evenredig uitgelegd, de straten waren recht, die in het midden breder dan die aan de buitenkant. Het asfalt was uitgevloerd in verschillende kleuren, wit, bruin, grijs, zwart, in effen banen naast elkaar, of met een Griekse rand, maar niet opvallend. De

eentonigheid moest worden gebroken, maar de aandacht niet van de gebouwen afgetrokken.

De gebouwen muurden op in soortgelijke kleuren, in de woonkwadraten vier, vijf ramen hoog, in de arbeidskwadraten lager. De straten waren nimmer lang, en aan hun einde onveranderlijk door bouwblokken afgedekt. In het spel tussen ruimte en beslotenheid won de laatste. Aan alle zijden stond de stad op om de voetganger. Zij kondigde haar einde niet aan, het was altijd plotseling, om een hoek. Er werd weinig meer bijgebouwd, de bevolking van de Staat was stationair, de trek naar de steden had opgehouden, nu allen in steden waren ondergebracht. Uitwisseling tussen de steden was spaarzaam, nu alle naar hetzelfde patroon waren opgetrokken. Het individuele der steden bestond in een enkele relikwie uit het verleden. Zo een had er de hoofdstad, anderen hadden er geen. Maar dat schaarse curiosum daargelaten vond ieder in en om de eigen stad wat hij van het leven verlangde.

Het land werd bearbeid vanuit de steden. Voor enige ver gelegen streken had men betonnen bijsteden, des zomers slechts bevolkt.

In de stad waren woon- en werkkwartieren zeer doelmatig naast elkaar gelegd. Niemand maakte een verre gang. De auto was als vervoermiddel uitgestorven, de spoorwegen waren het reeds eerder. Het oorlogsapparaat kende nog de auto. De voet had zijn oude rechten hernomen, de beste ontspanning was de wandeling.

De gezinnen, die rustdag, zwermden reeds vroeg uit de woonkwartieren, de stad was vol optochten, met

vlaggen en lichte, nooit luide muziek. Wie als enkeling zich buiten begaf trok onmiddellijk de duizenden blikken van wantrouwen op zich samen als de zonnestralen in een brandpunt, en liep gevaar.

De kinderen die niet mee konden bleven onder toezicht in de wijde luwe binnenhoven, de ouderen onder hen zouden later op de dag in kleine optochten gaan om de huizenblokken.

De stad verbeeldde de ernst der vier werkdagen in de strakke monumentaliteit harer bouwblokken, maar de vreugde van de rustdag in de bloemen voor de ramen, de gazons in de binnenhoven, de perken en de fonteinen. De Staat gebood liefde tot de natuur omdat zij blijheid schonk en rust.

De staat gebood een bepaalde klederdracht, de mode had opgehouden. Tot 15 november werd wit met rood gedragen, tot 15 maart zwart met rood. Juli en augustus waren herdoopt.

Dit was de laatste rustdag vóór de zwarte dracht, de dertiende november. De kleding was sportief, licht. Het volk werd gehard tegen de koude.

Het liep in gelederen in kleine armeeën. Tussen de strengheid der woonbouwsels was het mensenbewegen vrolijk, van een massale vreugde. Het was niet het gewriemel der talloze enkelingen, het was een stevig bewegen van massa's, het had iets machtigs en onvertelbaar, en het was blijde om zijn macht. De optochten beheersten de stad.

In gesloten colonnes ging het voorwaarts, de vrouwen en meisjes voorop meest. De armeeën vormden

onberispelijke vierkanten en rechthoeken. De korte witte rokken met een enkele rode baan fladderden boven de knieën, de korte witte broeken met rood galon spanden om de bovenbenen. De voeten staken in sandalen, de onderbenen waren onbedekt.

Er was zacht geneurie in de optochten. De gezichten vertoonden alle kracht en blijheid. Het trok spoedig voorbij en had iets eentonigs. Alleen de zeer snelle opmerker peilde het individuele, en zag dat in deze kloeke groepen veel stak dat verrassend schoon was.

De stoffelijke onbezorgdheid, het leven voor allen gelijk, hadden het volk tot grote bloei gebracht. De universele mondverzorging had schitterende gebitten gekweekt, lach- en bijtgebitten. De blik was fel, onderzoekend, bijna hard. De schedelinhoud was toegenomen, overheersend brachycefaal. Men beschouwde het lang-schedelige type als etnologisch minderwaardig. Juk- en voorhoofdsbeenen waren wat zwaarder aangezet, en een raadsel voor het demografisch instituut, dat evenwel een toekomstige verfijning der gelaatsbeenderen aankondigde.

Tot 15 november moest het hoofd onbedekt zijn. Haaruitval bestond niet meer, de haargroei, weelderig meest, was uniform besnoeid.

Er waren armeeën van enkel jonge mannen, en deze waren het schoonst. Zij deinden en veerden als een gruijzige ijsgang in even bewogen water. Uit hun blik sprak de kantigheid hunner gedachte. Zij transigeerden niet, nu niet en nooit, maar hun lijf ging soepel en rustig, en paste zich aan. Zij droegen hun commu-

ne idealen in een rode orkaan van vlaggen boven hun hoofd.

Buiten de stad mocht worden gezongen. De kelen braken open in hymnen. De muziek was teruggekeerd tot het bijna gregoriaanse, maar te krachtig om somber of droef te wezen, te breed om opstandig te zijn. Er bestonden slechts nationale liederen, over de Staat, de gemeenschap, de arbeid, de sport. In de zang triomfeerden weer de jonge mannen, hun koralen klaroenden door de lucht.

De dag was zeer koud en zeer schoon. De wind, pal noord, tochtte door de longen. De hemel zag lichtblauw, de zon stond nog laag. Het uitspansel was bespikkeld van adelaars, waar een rotpunt uitstak, in de vlakte horstte een arend. Hun kweek was voorname overheidszorg, des nachts werden kadavers vervoerd naar omrasteringen, tot hun buit. Zij vormden hele knekelhuzen van zorgzaam afgekloven gebeente.

Om de vierkante stad was een vlakte van bos en weiland, licht heuvelig. De ontspanningsgordel nam de gehele bevolking gemakkelijk op. Sommige troepen bleven marcheren, urenlang, — andere oefenden zich op de weiden in allerlei vormen van sport. De atletiek werd weder naakt bedreven, in betonnen sportgebouwen en door beide seksen gelijktijdig en vaak ook gezamenlijk. De Staat kende geen seksen, — de vrouw was de volkomen gelijke van de man geworden doordat zij zich aan diens formule had aangepast. Het onderscheid in kleding was een rest die de Staat niet gaarne zag. Maar bij alle vrijheid van omgang erkende de Staat

kuisheid als een factor van volkskracht: het onderlichaam bleef bedekt.

Groter en groter kwam de dag te staan boven de stoer spelende massa's, doorkruist van politietroepen. Allerwegen was de controle, maar openlijk. De dag ging krimpen en nog werd er weinig gerust. Niemand at of dronk, de maaltijden zouden niet eer dan te zeventien uur aanvangen. Colonnas die acht uur gelopen hadden keerden fris weer, met vlaggen en zang. De zon zonk, de hemel ging open als een haard. De arenden zweefden neer, de bevolking keerde terug. De noordenwind floot van de heuvels, beet door de kleren, kwam niet verder. Het was een eer uit volle borst zingend weer te keren, de korallen schalden opnieuw. De nacht viel over de grote dag.

In de stad verstomde de zang, maar opgewekt, in hun onberispelijke vierkanten en rechthoeken, gingen de troepen. De straatverlichting was voldoende, niet overvloedig. Uit de huizen scheen veel licht. Het verbod van raamgordijnen was niet te handhaven gebleken en door de nieuwe Raad ingetrokken, acht jaar geleden, toch leefden veel gezinnen hun avondleven voor ieder zichtbaar. Hun huislicht verlichtte de straat.

In enkele huizen waren, op de begane grond, nissen, sterker verlicht en voor ieder toegankelijk. Tegen katafalken, een weinig achterover, leunden daar de doden. Gecarboliciseerd om het eerste bederf te weren stonden zij daar drie dagen tentoon voor de altijd kijkgrage massa, – dan werden zij naakt begraven, staande, in zandgraven, geheel ingemuurd in vochtig zand, aan-

gestampt rondom de lijken. De Staat begroef zijn doden staande. Het was een streng vonnis waarbij men werd veroordeeld liggend te worden begraven, op het Liggend Kerkhof, een kerkhof der schande, ver weg, door niemand bezocht. Alleen een voorbeeldige betering kon die straf ongedaan maken.

De bevolking was nu vrij haar woningen op te zoeken, maar velen verkozen dit niet. Zij gingen naar de volkshal, een vierkante hal die tweehonderdduizend mensen bevatten kon, een hal zonder zuilen, waarvan het lichte dak was opgehangen aan een overspanning van aluminium. De vloer was van betonnen platen, geel en bruin, de wanden en het dak waren wit. Er scheen een licht als daglicht, allerwegen. Het was er zeer koud. Er waren geen rustplaatsen, ieder stond. Iets enorms was aan het verre einde, een orgel dat als een stad stond in deze hal, maar een stad uit het verleden, een symmetrische stad met daken. Het orgelspel duurde twee uren. Zodra het aanving kwam er verandering in het licht. Het werd violet, rood, van een geel geweldig, het wisselde onophoudelijk met de muziek.

Er bestonden geen orkesten meer, en nog slechts weinig muziekinstrumenten. Het nationale instrument was het orgel. Elke stad had er een in haar volkshal, de hoofdstad had het grootste. Dit bouwwerk was niet meer op spelen ingericht, het werd bestuurd door een leger ambtenaren, en gedreven door reeksen motoren. Zo machtig was het dat het niet eigenlijk zacht kon spelen. Afgestemd op piano had het geluid altijd nog iets van het loeien van een spuitser in een boorto-

ren, aan de horizon. Maar overweldigend was het effect wanneer, zelden slechts, de daken opengingen boven de orgelstad, en het geluid, te zwaar en te diep voor het oor, verzwolgen werd in de trilling der lucht.

Men stelde er een eer in het lichtconcert ten einde aan te horen, onbeweeglijk staande. De jonge mannen wilden bij de zwaarste geluidsuitbarstingen nog niet knippen met de oogleden.

Het scheen een eenheid wat daar luisterde, maar wie er omging met kritische blik zou ontwaren dat de gelijk geklede menigte toch door het gelaat uiteenviel in individuen. De natuur, machtiger dan de wil der overheid, brak grillig speels de monotonie der samenkomst. Het dikke vernis van de Staat kon de oorspronkelijke kleuren niet doven.

DE LEZING

De staatsmachine bestond in haar huidige vorm vijfenveertig jaar. In dat tijdvak was een enkele schroef wat vaster, een andere wat losser gedraaid, – dat was alles. De Staat achtte zich de meest vervolmaakte orde op aarde bereikbaar, en voor aardse eeuwigheid gesticht. Miljoenen jaren kon het zo blijven, zou het zo blijven. De mensheid had nog slechts de korst der aarde aangevreten; eer haar kern was bereikt – al voorzag men ook een steeds sneller tempo – duurde een onnoemelijkheid. In de Staat zelf werden alle grondstoffen, be-

nodigd voor het leven, gevonden. Er was geen handel met het buitenland, er was geen diplomatiek verkeer. Er was alleen een ruilhandel in films. Er mocht geen geld bestaan, voortbrenging en verdeling geschieden volgens het systeem der overheid en door haar. Er was geen waarde, want waarde is iets persoonlijks. De Staat duldde geen kritiek, want kritiek is splijting.

Die avond wilde de Raad, het college van tien, vijf mannen, vijf vrouwen, dat de Staat bestuurde, een stem horen uit het verleden om zich daarmee te vermaken. In de kleine raadzaal zou een lezing gehouden worden voor de Raad en de andere hoge colleges van Staat, totaal omstreeks honderd personen. Men zou ditmaal het idee-fixe horen van de Bol.

De spreker die op de verhoging stond trad niet voor de eerste maal op. Hij had steeds gesproken over de Bol, hij zou er nu weer over spreken. Hij was daarvoor dertig jaar geleden in de gevangenis geworpen, waar hij het overigens goed had. Zijn staatsgevaarlijke uitingen konden de hier verenigde hoorders niet aantasten. De kritiek van hem en zijn lotgenoten was hun spaarzaam amusement.

Op het podium stond een individu. Het was een figuur uit het verleden. Zijn woord was een stem uit het verleden. Hij stond en zij hoorden hem staande aan.

Hij was klein, verschrompeld, bijziende, en er lag slechts kracht in zijn lange, wilde, sneeuwwitte beharing van hoofd en gelaat. Zijn stem was zwak, maar niet onduidelijk.

“Wat hebt gij,” zo zeide hij, “uw steden opgebouwd

tot blokkendozen, uw perken gelegd als vierkanten, uw straten als lijnen! Gij zijt verliefd, met de harde liefde van uw zielen, voor de harde lijnen, figuren en vormen. Gij drijft de idee van het blok door in al haar excessen, ge zijt de kubisten van de praktijk. Ge zult u ten dode verwonden aan de scherpe kanten van uw levensstaat.

Ik behoef maar mijn ronde schedel te betasten om te voelen dat wat daar binnen ligt het volmaakte zoekt in cirkel, schijf en bol. O, de heerlijkheid van de lijn zonder einde, het vlak zonder hoeken, het lichaam zonder vlakken!

Het blok is uw god en toch kunt gij de natuur niet keren. Uw kinderen nemen in hun vierkante leerlokalen de kantige lessen van uw beginsel op met ronde ogen. Gijzelf, mannen, streeft in zingenot de rondingen uwer vrouwen. Hoe zou het u te moede zijn wanneer de liefkozing uwer handen neerkwam op kubussen? Gij vergeet dat de aarde rond is, dat zij cirkelt om de zon wier kleuren breken in de regenboog als de ronde droppels vallen.

Gij hangt niet het liefdevolle water aan, maar de liefdeloze ijsschots. Uw hoekige intelligentie kruit als het boze ijs op de golvingen van uw aandoeningen. En toch, het water spoelt eronder, en soms, waar het zacht, waar een wak is, erover. Ik erken in uw ijsgang iets groots, maar hij zal ten slotte de dijken van uw staat stukrammeien, gij gaat onder aan uw teveel aan opgetaste poolkoude.

Wat gij wilt ligt niet in de aard van de mens. Ge zijt ook nog op andere wijze uw beginsel ontrouw. Uw

Mammoth, uw Mastodont, uw Minotauros en hoe verder uw M-luchtschepen heten mogen – ik verneem dat gij ze hebt herdoopt in cijfers, gij dwazen – zijn geen dozen vol gas, maar ballons, de transportbanden van uw steden lopen op schijven, ge werpt bij het spel nog steeds de discus. Vermeent gij dat uw kanonnen kubussen zouden kunnen uitstoten? Mijn stem gaat door het ronde en het ovale venster van uw oren.

De hemel staat als een koepel boven u, het universum rond u is een bol. De wereldorde streeft naar de bol. Ik zie de stad der toekomst als een stad van koepels, een stad gesticht over een ronde berg. Indien gij dienen wilt, dient de bol, buigt u neer voor het geduchte geheim van zijn inhoud, gij die zo vurig het geduchte nastreeft. Uw praktijk is de onverbidde karikatuur van uw beginsel, gij hinkers op twee gedachten, meters met twee maten, gij bigamisten der wiskunde.

De verzamelden hoorden de oude staande aan, onbewogen, zonder lach of spot. De rechte houding van de mens was een der kentekenen van zijn uitgroei, verzameld zat men nimmer, men stond. Toen de oude had gesproken was er even een gefluister. Men zeide dat hij waarlijk oud werd, dat hij zich te zeer herhaalde.

De oude ging terug, onder geleide, naar de gevangeenis waar hij het goed had.

DE STADSKERN

De Staat loochende alle individuele waarden, in de eerste plaats de waarde van het individu. Het individu had slechts één belang voor de Staat, zijn staatsgevaarlijkheid. Dan zag de staat in hem een mens. Mens was voor de Staat gelijk aan vijand.

Het volksbureau werkte thans een systeem uit de mens zijn laatste persoonlijkheid, naam en toenaam, te ontnemen, en deze te vervangen door drie letters en een getal. Hij werd aldus een genummerde steen in een collectief blok. Men voorzag verzet, vooral bij de moeders. Men kon evenwel geen concessie doen aan het grondbeginsel dat eigendom verbood. Alles wat de bevolking behoefde was voor allen gelijk, huisvesting, verlichting, verwarming, kleding, voeding, onderricht. Alle volwassenen, mannen en vrouwen, waren in staatsdienst. Bij de verdeling van de arbeid was geen persoonlijke keuze, zelfs geen voorkeur toegelaten. De verdeling geschiedde door de arbeidsbureaus, met inachtneming slechts van de in de leertijd gebleken aanleg. Alle volwassenen waren ambtenaren. Door het overvloedige mensenmateriaal konden alle ambten voldoende bezet blijven.

Er was geen eigendom. In de woonhuizen, de fabrieken, de werk- en leerlokalen, overal, kon ieder dag en nacht binnentreden. Er waren deuren, maar geen sloten. Het aanbrengen van een sluiting, waarop ook werd zeer streng gestraft. Een klein blauw licht boven een deur gaf aan dat men niet gestoord wilde worden.

Krachtens welvoeglijkheid, niet krachtens wetsbepaling, bleef men dan zonder stoornis. 's Nachts branden boven alle slaapkamerdeuren kleine blauwe lichten.

Al wat men voortbracht was eigendom van de Staat, hetzij een kind, een werk van lichaamsarbeid of een voortbrengsel van de geest. In sommige opzichten moest de Staat wel concessies doen. Zo werden de laatste jaren weer raamgordijnen toegelaten, uit tule, – doch niet om daarmee een accent te leggen van persoonlijk eigendom, alleen als erkenning van een veel voorkomende behoefte van de mens het buitenlicht in de woning te filteren. Ten aanzien van naam en toenaam zou echter geen concessie worden gedaan, dit laatste ingeworteld eigendomsbegrip zou worden uitgeroeid, ten spijt der jonge moeders, die hun kinderen een naam wilden geven.

Het onpersoonlijke der voortbrenging werd ook doorgevoerd in die uitingen van de mens welke het meest een persoonlijk stempel droegen, ontdekkingen, uitvindingen, en voortbrengselen van kunst.

In de laatste vijf jaren waren drie neo-vitaminen ontdekt, waarvan een kankerwerend, – men wist niet door wie. De kunstmatige luchtspiegeling was uitgevonden door een onbekende. De bouwer van de volkshal, een opmerkelijk bouwwerk, was een anonymus. Schilderstukken, beeldhouwwerk, proza en verzen werden niet gesigneerd. En de Staat was er trots op dat wetenschap en kunst bloeiden.

De Staat leerde niet anders van het verleden dan

hoe het niet moest zijn. Het historisch museum was een museum van waarschuwing. Het lag in de stadskern, in een wijk van waarschuwing.

De overheidsnaam van dit stadsdeel was 'wijk van het slechte voorbeeld'. De bevolking noemde de wijk 'de stadskern'. De stadskern lag nagenoeg in het centrum der stad. Het was de laatste rest van de oude stad. Reeds de onmiddellijk aangrenzende wijken waren grondig opgeruimd en door bebouwing in blokken vervangen. Misschien was door geleidelijke aanvulling van werk- en woonkwadraten, naarmate de stad groeide, de opruiming der kern onnodig geworden. Niemand wist echter met zekerheid de grond voor haar blijven te noemen. Het verkeer was er zeer doelmatig, zonder vertraging, omheen geleid. De Raad benutte haar bestaan als waarschuwend voorbeeld.

De kern was klein, maar uiterst samengesteld dooreengevlochten als de hersenen van een hooggeordend zoogdier. Zij was de miniatuurfoto van de kapitalistische staat. Er was een gracht met patriciërswohnungen, er waren kazerneshuizen met eenkamerwohnungen, er waren sloppen en stegen, krotten, en er was een kerk.

Het historisch museum was over drie patriciërswohnungen verdeeld. De bewaking daarvan was een straf, de wachters waren gestrafte ambtenaren. In de tijd dat de Staat nog handel dreef met het buitenland had hij van lieverlede datgene wat het buitenland kunstschatten noemde daaraan van de hand gedaan, met behoud slechts van enkele representatieve stukken. Er was een Egyptisch koningsgraf dat in de catalogus werd aan-

geduid als 'Doodsbed van weelde'. Een Madonna van Rafael, wiens naam was weggeschilderd, heette 'Vrouw van voorheen'. Een regentenmaaltijd, die veel verachting oogste, heette 'Kapitalistische buikdienst', een later stuk van heren en dames te paard met honden 'Kapitalistische sport'. Er lagen de boeken van de heldenverering uitgestald als slechte voorbeelden, een anonieme *Ilias* en *Odyssee*. Er waren juwelen en kerkschatten met bijschriften ter lering van hun nutteloosheid. Maar heel de stadskern was een openluchtmuseum van de inkeer.

Zij werd niet bewoond. Alle toegangen van de kern naar de stad werden bij zonsopgang gesloten met machtige ijzeren hekwerken. Niemand mocht er achterblijven, ook de wachters niet.

Toch waren er altijd die zich des nachts in de kern lieten insluiten, en schaduwen dwaalden over de onverlichte straten rond. Ook waarden er wezens die bij maanlicht sterk flonkerden als een neergetrokken klein sterrenbeeld, en onmiddellijk doofden in de duisternissen.

De stadskern was officieel de enige curiositeit van de hoofdstad, een brok verleden dat merkwaardig was, doch met mate. Zij was iets dat men kennen moest ter completering van zijn opvoeding, maar dat verder weinig gold. Zoals het snuiten van de neus in een zakdoek een beschavingsverschijnsel was, en dit snuiten ieder vroegtijdig werd aangeleerd, zonder dat het tot het beschavingspeil veel toedroeg.

Hele schoolklassen die hun zakdoek hadden leren

gebruiken werden door de stadskern gedreven.

En, gelijk de zakdoek zijn microben, bevatte de stadskern de microben van een schaduwleven buiten het gemeenschapsverband.

DE MONOLIET

Er was in de Staat geen kerk, er was in de Staat geen godsdienst. De kerk in de stadskern was een monument uit de oudheid.

De Staat was areligieus. De sterrenkunde had de godsdienst gedood. Het opperst bestuursorgaan, de Raad, bestond uit astronomen. Het heelal was naar alle zijden gepeild, en daar was geen plaats voor een god gebleken, noch voor een onsterfelijke ziel.

Er was wel plaats, veel plaats, voor de mensheid. De mensheid in haar huidige organisatie was het meest volmaakte dat men zich denken kon.

Uit het toenemen van zekere lijnen in het zonnenspectrum had men afgeleid dat over zes miljoen jaren de zon zich zou oplazen en de nutteloze restanten der aarde verteren. De mensheid die de aarde eerder verterd had zou dan vertrokken zijn. Reeds had men reizen door de wereldruimte ondernomen. Bijna de helft der reizigers was teruggekeerd. De langste tocht had vier jaar en acht maanden geduurd. Men zou nieuwe planeten ontdekken waar de mensheid wonen kon. Zij zou over het heelal worden uitgezaaid, en totdat

de laatste ster was weggesmolten zou de mensheid bestaan. Zij, die de wereld niet had zien aanlichten, zou wel de wereld zien doven. En dit kon omdat niet meer het individu gold, maar alleen het geheel. Het geheel was geen som van enkelingen, maar een nieuw, eigen wezen, met eigen krachten en met de macht tot onsterfelijkheid. De sterfelijkheid van het individu telde voor het geheel niet meer dan het uitvallen van een enkel haar voor de beharing; het werd vervangen door een nieuw.

De mensheid was onsterfelijk in areligieuze, in stofelijke zin. Zij was het eminentste verschijnsel dat het heelal kon aanwijzen. Haar vruchtbaarheid was beperkt, maar door bepaalde leefregels tevens afdoende verzekerd. Dit eigen wezen hield zich in stand door parthenogenesis, hoogste, want zelfgenoegzame instandhoudingsvorm.

Er bestond een geringe kans – niet meer dan één tegen honderdtwintig – op een aardebotsing over vijf-honderdveertigduizend jaar. Een deel der mensheid zou dan zeker reeds voorgoed vertrokken zijn. Zij bleef ook als deel een eigen geheel. Haar enige roeping was haar voortreffelijkheid door het heelal te propageren in de Melkweg, de bolclusters, de spiraalnavels.

De Raad vergaderde die winteravond in de kleine raadzaal. De tien leden, vijf mannen, vijf vrouwen, stonden aan een lage vierkante tafel. Het was er helder licht en uiterst koud. Alleen woonvertrekken werden in de Staat verwarmd.

De leden van de Raad onderscheidden zich in geen

enkel kledingattribuut van de bevolking. De persoonlijkheid gold ook voor hen niet. Zelfs was de Raad geen groep. Vroeger uit zestien leden samengesteld, was hij tot tien teruggebracht opdat hij geen vierkant zou kunnen vormen. De Raad was wet, was daad, was vonnis. De drie functies van de Staat, wetgeving, uitvoering, rechtspraak – de aloude functies die ook voor hem golden – waren ondergebracht in één orgaan, de Raad. Maar dit orgaan bestond zelfs niet als zodanig, het bestond als Norm, als Handeling, als Beslissing.

De oppermacht van de Raad was zo onaantastbaar dat ieder zijn samenkomsten kon bijwonen, en er nimmer iemand kwam.

De Raad was één Norm, één Handeling, één Beslissing. Er was geen meerderheid in hem, hij was een eenheid. Hij was voor zichzelf streng met ijzeren consequentie: iedere minderheid die in hem ontstond werd geëxecuteerd. Aldus handhaafde hij zijn karakter van monoliet.

Wie in de Raad een mening wilde verkondigen besprak haar eerst met drie raadsleden. Aldus werd een mening steeds door vier leden tegelijk voorgedragen. Vond zij geen instemming, dan moest de mening onmiddellijk en volkomen worden afgezworen. Wie enige weifeling vertoonde werd uitgebannen en geëxecuteerd.

De Raad was voor zichzelf een opperste terreur. Hij werd eens in de tien jaren gekozen uit de bureaus, doch, al bleef hij tot zolang de oude Raad, zijn samenstelling onderging telkens tussentijdse wijziging door

executie of krankzinnigheid. Het diep menselijke der doodsrees, de voortdurende dreiging der doodstraf sloopte het verstand van wie niet stierf op het schavot.

Maar de Raad kende de leden niet waaruit hij bestond, hij was de monoliet, gaaf van samenstelling en ongespleten.

De bevolking moest, in mindere mate, zijn wat de Raad was in de perfectie: het staatsburgerschap was verknocht aan de primaire staatsideeën, het leven of althans de vrijheid slechts gewaarborgd aan wie ging langs de grote door de Raad getrokken staatslijnen.

De onderstromen die een eigen richting wilden, werden afgedamd. Staatsgevaarlijk was ieder die anders wilde. De gevangenis zaten vol rebellen, de ergsten werden geëxecuteerd. Wie de Staat aanhing had het goed, wie hem afviel was zijn leven of vrijheid niet zeker.

Tal van malen had de Staat moeten optrekken tegen bewegingen van minderheden, in de laatste vijf jaar tegen twee. Zij waren het asymptotisme, een leer van pessimisten die verkondigden dat de lijn der volmaakte ontwikkeling nimmer zou samentreffen met de lijn der werkelijkheid, – en de Kosmogonie, die een nieuwe wereldorde van ongebreideld individualisme wilde tellen in de bouwvallen der oude.

De bewegingen waren uitgeroeid, maar nieuwe ontstonden. De politietroepen, waarvan de uitgebreide organisatie de rust in de Staat handhaafde, hadden tot voornaamste taak het opsporen van onderstromen.

Zij hadden thans de beweging gerapporteerd van de

groep-A. Men kende in bijzonderheden het karakter dier beweging niet, men wist slechts dat zij gericht was tegen het huidig staatsverband.

Die winteravond vergaderde de Raad in de strenge koude van de kleine zaal aan de lage houten tafel. Ieder stond vrij, in het volle licht, elk ander kon hem geheel opnemen. Enkelens hadden papieren voor zich met aantekeningen.

Mannen en vrouwen waren eender gekleed, in zwart met rood. De vrouwen droegen broeken als de mannen en hadden het haar geknipt als dezen. De mannen waren gladgeschoren. Het gelaat glad te scheren was staatsdracht. Alleen in de gevangnissen kon men het haar laten groeien naar believen. In de gevangnissen was meer persoonlijke vrijheid dan daarbuiten.

De vrouwen waren van de mannen onderscheiden door zwakker, maar harmonischer bouw, en reiner stemgeluid. De tien koppen waren een verrukking voor het oog. Enigen hadden in hun blik de weerschijs van de waanzin.

De Raad besprak de groep-A. De woorden braken als ijspegels in de vorstkoude der raadzaal. De Raad sloot unaniem tot verdelging.

DE GROEP-A

In de stadskern kwamen die winteravond enige leiders samen van de groep-A. Op de zolder van een hoog,

vervallen huis. Op een smalle zolder. Door de dakvensters zag men over de stad. Dunne nachtnevel beperkte het uitzicht. In de verte vlamde het vliegveld. Zijn zestien vierkante lichtzuilen schraagden het oneindige.

Er was op de zolder geen licht. Er was een wijle stilte. De wind bereed licht het dakzadel.

Een zei:

'De beweging raakt, als alle grote bewegingen, uit handen van de leiding. Zodra de bevolking haar overneemt kan de leiding zich terugtrekken. Wanneer zij haar doel heeft bereikt kan de leiding haar kanaliseren. Ik schat onze aanhang op het ogenblik op zeker vijftigduizend. Hij neemt toe met de dag. Ons werk is gedaan.'

Een ander zei:

'Als de beweging niet slaagt is ons lot beslist, maar bang ben ik niet.'

Een ander, een vrouw, zei:

'Wat willen wij eigenlijk? Ik stel deze vraag alleen om het genot te kunnen vragen in een Staat waar niet mag worden gevraagd door volwassenen, behalve in de rechtszalen. Want vragen heet hier twijfel, en openbare twijfel bergt, zo zegt men, in zich de kiem van splijting.'

Een ander zei:

'Wat wij willen is een verzoening van Staat en persoonlijkheid. Gelukkig is hier alleen de mens, die geen mens is, maar cel van het staatslijf. Als cel kan hij voldaan zijn, als mens lijdt hij gebrek. De ergste opstanden zijn die van de honger.'

Een ander zei:

Maar wij willen geen opstand. Wij zien in wat men hier reactie noemt een evolutie. Op het vruchtbaar substraat van deze gemeenschap willen wij een nieuwe differentiatie verbouwen. We willen het zichzelf rustig laten ontwikkelen. We zijn volstrekt niet staatsgevaarlijk. De mens hier is wel mens – in zover ben ik het niet eens met mijn voorganger –, maar niet compleet. We willen hem compleet, we willen zijn dualiteit. We hebben tal van postulaten, voor ons allen zeker niet geheel dezelfde, maar we hebben één gezamenlijke eis: het recht op kritiek!

Een ander zei:
'Kritiek heet hier splijting. Het zij zo, maar dan alleen in de zin van celdeling die nieuwe opbouw mogelijk maakt. Deze Staat is versteend, of, beter gezegd, hij is een machine, perfect, maar dood.'

De eerste zei:
'De Staat is bij lange na niet perfect als machine. Hij rammelt van zijn eigen absurditeiten. Of wat te zeggen van de tentoonstelling van de doden? Is dat geen heldencultus? Nu ja, de doden zijn ongevaarlijk. Maar blijft het geen concessie? En waarom werpt men de mensenlijken niet als voedsel voor de arenden? Waarom begraaft men ze, staande nog wel? Is dat geen erkenning van de individualiteit tot in het graf?'

De derde zei:
'Nu heeft mijn voorganger gevraagd. Ik wil nog vragen: Kan men hier te goeder trouw menen een Staat voor de eeuwigheid te hebben gesticht? Leert men dan niets van de geschiedenis? Maar het is waar, men kent

hier de geschiedenis alleen als een resumptie van het voorbije, als een overwonnen standpunt. Hoe dom is eigenlijk dit begaafde volk, te menen dat wat vijfduizend jaar lang in allerlei kleur en vorm is verschenen nu voor honderdduizenden jaren zou vastliggen in één kleur en één vorm.'

De zesde zei:
'Dit begaafde volk zou heel wat begaafder blijken wanneer men de persoonlijke eierzucht een kans gaf. Wij, die onze geleerden en kunstenaars niet mogen kennen, komen, na hun eerste roes van zelfverloochening, ten achter bij het buitenland. De tekenen zijn er al dat onze geleerden en kunstenaars moe raken van de prikkel der ijdelheid te missen. De faam is de sympathicus van de vooruitgang. Dat wil men in een Staat die de historie afzweert niet weten.'

De eerste zei:
'Het ergste is dat men de mensheid, die in theorie de hoogste uiting van organisch leven heet, praktisch alleen maar erkent als kudde. Om haar mak te houden vond men de fictie van de mensheid als eigen organisch geheel. Men is begonnen de dorpen af te schaffen, men zal op den duur de steden willen afschaffen en de gehele staatsbevolking willen onderbrengen in één stad als één stal. Wanneer dit lukt zal men het unieke verschijnsel zien van één om uitkomst blattende massa. En wat is die uitkomst? Het andere. Men kan het in de stal warm hebben en overvloedig van voer, maar de mens is daarmee niet gelukkig. Hij wil altijd weer het andere.'

De tweede zei: 'De mensheid is een geboren ontdekker. Zij deed een ontdekking, de vreselijkste van alle tijden: zij vond de eindigheid van het heelal. Zij schafte God af. De astronomische maat werd tot niets. En de mensheid die een idool moest hebben nam zichzelf. Dit idool geprojecteerd in het abstracte werd de Staat. Maar als in het heelal geen ruimte is voor God, omdat de mensheid het heeft doorzocht, zoek ik God buiten het heelal. Dit heelal is ruimtelijk en tijdelijk, dat staat nu wel vast. Dit heelal kan niet anders dan klein zijn omdat wij zijn structuur hebben ontdekt. Maar wij kunnen het grote geloven. Mijn geloof is gegroeid. Mijn geloof is dat het heelal buiten zintuiglijke waarneming verbonden is aan andere heelallen tot een nieuwe eenheid in vierde dimensie, en deze weer aan andere en zo tot in het oneindige en onbegrensde. En dat is misschien God.'

Zij spraken tot het dag was. Zij waren zich bewust niet buitengewoon te hebben gesproken, maar louter menselijk. Zij hadden herademd. De hekken van de stadskern waren open.

DE EXECUTIE

Het staatsmechanisme was volkomen, maar in zijn perfectie lag zijn kwetsbaarheid. Vijfduizend opstandelingen konden de Staat doen wankelen, vijftigduizend konden hem doen vallen. Iedere rebellie leidde

daarom onverbiddelijk tot terreur. De groep-A – was haar naam een symbool – werd uitgeroeid. Vele onschuldigen vielen met haar. Er was een tuighuis geplunderd, maar de overheid bezat de beste wapenen. De opstand was door de vervoermiddelen te lucht overgeslagen naar andere steden, maar, als immer, in de hoofdstad het felst.

De Raad kende geen pardon. In een land waar ieder gelukkig kon zijn was het anders willen een overtreding, het anders doen een misdrijf. Ook het instinct sprak, het oligarchisch instinct. De Raad voelde altijd het uiterst labiele van zijn evenwicht. De massavervolging zou het verstevigen. De Raad had de opstand voorzien aan meerder gebruik van de tunnels, aan vermeerdere vraag naar verkeersinsignes, aan intensiever personenvervoer te lucht – verschijnselen van onrust. De Raad was doorkneed in sociale vulkanologie.

De diepte waaruit de opstand bij het individu kwam gaf hem vaart, het gebrek aan organisatie willekeur. De overheid deed met het laatste haar voordeel. Zij was één, en zij had geleerd van het verleden.

Het oorlogstuig was verbeterd, maar in wezen weinig onderscheiden van vroeger. Het gas had zich onmogelijk gemaakt door zijn volmaaktheid. Staal en vuur bleven.

Treinen van pantserauto's, aaneengekoppeld, reden door de stad en legden alles neer wat zich vertoonde. Na de eerste rondgang waren de straten als korenvelden na hagelslag. Na de tweede ronde waren er alleen bloedvlekken. De twintigduizend doden waren inmid-

dels mechanisch bijeen geschoffeld en weggevoerd. Na de derde ronde waren de bloedvlekken weggespoten door slangenwagens met kokend water. Op enkele bedreigde punten werden de bewoners samengedreven in de binnenhoven en gefusilleerd.

In één woonkwadraat van de hoofdstad stuipte de peristaltiek van de opstand hardnekkiger na. Een kordon werd toen getrokken. Een klein eskader van de oorlogsvloot, midstreams gekomen een eind buiten de stad, beschoot het zeer nauwkeurig met een dozijn brandbommen. De daar verborgen munitie ontplofte. Het kwadraat brandde met de grond gelijk. Middelerwijl werd ieder afgemaakt die zich vertoonde. De politietroepen gebruikten springkogels. Mensen die zich brandend uit de vijfde verdieping stortten werden nog in hun val aan stukken geschoten. Zij kwamen neer als lege hulzen, hun ingewanden na hen. De worm lag dood.

In andere wijken maakte men gevangenen. Enkelens, bekend als aanstichters, werden behoedzaam gegrepen gelijk kostbare pelsdieren. Men schond hun pels niet.

De Raad bestuurde de demping vanuit de kleine zaal. Hij kwam niet buiten. Hij sliep niet.

De tweede dag kon reeds het eskader zijn ankerplaats opzoeken. Het verbod de woning te verlaten bleef nog drie dagen gehandhaafd. In deze vijf dagen had de bevolking niets te eten, niets te drinken, en leed koude. Ook de Raad at noch dronk, leed koude en sliep niet. Twee van zijn leden werden krankzinnig en on-

middelrijk uit de Raadreserve vervangen. Voedsel-, water- en warmtetoevoer waren op bevel van de Raad afgesneden. Een dunne sneeuw viel over de bevroren stad. Enkele stoutmoedigen waagden het op de binnenhoven hun lippen aan de sneeuw te bevochtigen. Ontzaglijk was opeens de kindersterfte, maar geen lijk mocht worden buiten gebracht.

Radiofonetische bulletins van de terreur in de hoofdstad maakten de andere steden direct mak.

De tweede, derde en vierde dag was er in de stad van twee miljoen geen enkel geluid. De vijfde begon vanuit het centrum een gedonder als een beschieting van zware artillerie, vergezeld van dreunende stortingen. Niemand begreep het, allen waren van de buitenwereld afgesloten. De politietroepen gingen, viltgezood, onhoorbaar, onophoudelijk. De lucht boven het centrum, de lage grauwe lucht, begon rood te zien. De sneeuw viel dikker, de sneeuw zag rood.

De Raad haalde de hele stadskern neer. Hij zag in deze de eigenlijke haard van de opstand, ernstiger dan zijn voorgangers. Het historisch museum werd elders ondergebracht. De kern werd neergeschoten, neergebrand, neegeramd, het puin met de grote oorlogsschoffels in de gracht geschoffeld.

Het werk duurde die nacht. Elektrische lichten op allerlei hoogten maakten het stadsgat, dat de kern was geweest, tot een stuk dag. Tanks sproeiden kokend water. De sneeuw smolt allerwegen. Buizen spoten het zand, walsen rolden het glad. Fijne steen werd gevloerd, en het asfalt ging erover in lange lappen, in banen van

verschillende kleur. De walm dampte machtig over de stad. Te vier uur 's nachts was het plein nog gloeiend, te vijf uur koud, te zes uur ijzer hard. De sneeuw had opgehouden. Water en warmte werden weer in de woningen toegevoerd. Te acht uur kreeg de bevolking bevel het werk te hervatten. Het eten zou eerst in de namiddag worden verstrekt. De bevolking, matig maar stevig gevoed, kon dit nog doorstaan, nu de dorst was gelest.

De stad begon haar leven van vroeger, maar in het midden was een onafzienbaar asfaltplein. In het vernietigd kwadraat werd verwoed gewerkt aan herbouw. De woningen, op hun oude betonnen fundamenten, waren alweer uit de grond tot de tweede bintlaag.

Het Kernplein, haast rond, lag vreemd, een anomalie, in de stad van kanten, hoeken, blokken.

Vijf leiders waren levend gegrepen. Hun proces ontrolde zich in de grote rechtszaal. De Raad van tien zat als rechter. Hij zat diep, als in een kleine arena, en de duizenden hoorders, bij loting aangewezen, stonden oplopend tot huishoogte om hem. In deze zaal was de enige die zat de Raad. De Raad mocht nergens zitten dan hier. Vonnissen was de subliemste uiting van staatsmacht. De Raad, rechter, in zijn subliemste functie, zat.

De oude rechtszaal was nog rond, maar aan haar verwijding tot vierkant werd gearbeid. Tijdens de zitting klonk flauw het gehamer daarbuiten door haar muren.

De Raad vroeg, de verdachten antwoordden. De procedure duurde vier uur. De Raad, onmiddellijk

rechtsprekend, veroordeelde de vijf tot de kogel. Er was beroep noch gratie.

De executie had tien dagen later plaats, op de vrije dag der bevolking. De veroordeelden gingen strompelend naar het schavot. Hun ogen waren afzichtelijk. Men had de oogleden afgesneden, dan de ogen bestraald met een kwartslamp van groot vermogen. Zij waren na tien minuten stekeblind. Onder hen was een vrouw.

Hun blindheid maakte hun gang deemoedig en hulpeloos tussen hun wachters, langs de straten zwart van kijkers, die hen volgden. De Raad had hen verminkt om hen boetvaardig te doen zijn. Zij waren boetvaardig.

Zestig traptreden hoog, voor allen zichtbaar, stond aan één zijde van het Kernplein het schavot. Het was uit beton gegoten, met een breed platform en een kleidam aan het einde. Terzijde op het platform stonden twee mitrailleurs.

De vijf werden tegelijk geëxecuteerd. Hun kaken waren op elkaar gesnoerd. Hun blinde ogen lekten van bloed. Hun aanblik was weezinwekkend. Maar op het laatste moment, toen zij voelden dat de mitrailleurs zouden spreken, kregen zij een flits van iets groots. Zij richtten zich op in volle lengte. Eén slaagde de hand te heffen, halverwege. Zij vielen neer. De mitrailleurs speelden nog even. De kogels werkten zich vast in de klei.

Zij waren: Glüschain, De Marcas, Tannenhof, de vrouw Tekalopte, Ypsilinti.

De vlakke van asfalt, half volgestroomd, keek stil.

DE VREUGDE

Met overwerk werden de verloren dagen herwonnen. Ook de kleinste vermindering in de voorraden van de Staat leidde tot extra arbeid. Eén vrije dag viel uit, op andere werd tien, twaalf uur, in plaats van acht gewerkt.

Maar de Raad begreep dat niet enkel straf en meerder werk het contragewicht konden zijn van de staatsgreep. Hij stuurde aan op ontspanning. In een groots feest erkende hij de ernst van de opstand. Het had plaats op de derde vrije dag, een dag in februari.

Het was een dag van vorst en helderheid. De zon scheen schitterlichtend, gloedloos. De wind kwam aan in grote ijsvlagen, open, eerlijk. Het gras in de parken was bros bevroren.

De hoofdstad vlagde rood in het winterlicht.

Er waren drie feestelijkheden: de raket, de meteoriet, de luchtspiegeling.

Het interlokaal verkeer in de Staat was luchtverkeer, en dit in hoofdzaak goederenverkeer. De voortreffelijke wegen werden belopen, nooit bereden dan door het oorlogstuig. De dijken der spoorwegen waren in landwegen voor voetverkeer herschapen. Het vliegverkeer, met helikopters en luchtschepen, ging dag en nacht door. Ieder kon binnen de landsgrenzen vrij reizen op verkeersinsignes. Er werd in tijd van huisvrede weinig gebruik van gemaakt. Men had schier alles in de eigen stad.

De raketten waarmede men buiten de atmosfeer geschoten werd waren te duur in het gebruik om popu-

lair te kunnen zijn. Ondanks zijn tragere gang handhaafde zich het atmosferisch verkeer. De raketten waren aangewezen voor het interplanetair, welhaast het interstellair verkeer. Vanuit raketten was de achterzijde der maan in kaart gebracht, met raketten waren Venus, Mars en tal van asteroïden omkringd, Jupiter en de andere planeten der buitenste groep benaderd, en van Saturnus de ring doorboord.

Vele raketten keerden niet terug, een had bijna vijf jaar gereisd en de zon gefilmd als een ster.

Ditmaal zou een raket een reis ondernemen van afmetingen als nooit tevoren. Er was lucht en leeftocht voor acht personen voor honderddertig jaar. Het waren vier jongemannen en vier jongevrouwen door loting aangewezen. Men verwachtte dat eerst het derde of vierde geslacht kon terug zijn, want men moest vroegtijdige sterfte voorzien. De baan was drie jaar lang zorgvuldig berekend. De reis zou die dag aanvangen. De raketwerper stond opgesteld in een betonnen kazemat, vijftig meter onder het aardoppervlak. Wie de afreis zouden bijwonen waren door het lot aangewezen.

De meteoriet was ruim dertig jaar geleden neergekomen in het noordoosten. Een ontzaglijke lichtstraal bij helle dag als een breed krijt wit bliksem lint uit onbewolkte hemel had de aanschouwers evenzeer verbijsterd als het opvolgend diepe gedreun dat de aarde deed kraken. Het licht maakte honderden blinden, maar onder de mensen verder geen offers. Drie kudden rendieren, elk van meer dan duizend stuks, werden spoor-

loos vernietigd. De meteoriet boorde zich een tunnel van zeshonderd meter diep in de aardkorst. De hitte deed bossen op een afstand van twintig kilometer van de valplaats in vlammen opgaan. De eerste jaren was de meteoriet tot op nog geen dertig kilometer te naderen. Een hele provincie, spaarzaam bevolkt overigens, werd afgezet. Luchtfoto's wezen iets ontzaglijks uit, als een planeet die in een planeet gedrongen was. De lucht bleef van hitte trillen. Een gordel tropisch gewas schoot op, en stierf van lieverlede weer af. Na vijftientig jaar kon men de meteoriet enigszins onderzoeken. Het gewicht werd geschat op zeven miljoen ton. De gave, wier enige fout in haar bolvorm lag, bestond uit ijzer, nikkel, enorme massa's glas, chroom, vanadium. Het was het grootste geschenk, ooit ergens gebracht. De Staat, van dat ogenblik, met een naïeve natuurreligie, beschouwde zich als uitverkoren.

De grond rondom was de laatste jaren weggegraven. De meteoriet lag nu in een trechter met deels steile, deels glooiende wanden. De waardeloos gebleken smeltwrat, nog heet, werd op verscheidene punten doorgaát, het lichaam lag bloot. Het was thans voldoende gekoeld voor eerste ontginning. Zij zou die dag aanvangen.

De luchtspiegeling was een kunstmatige, alleen te verwekken bij heldere hemel of hoge bewolking. Zij was televisie op het beginsel van fata morgana, een bioscoop bij daglicht, door de grootste mensenmassa's goed waarneembaar. Bij cirrus ging de zichtbaarheidsafstand tot zestig kilometer van de plaats van hande-

ling, bij onbewolkte lucht tot over duizend kilometer. Men zag nauwlettend toe dat het beeld niet viel buiten de landsgrenzen. De plaats van handeling werd zo centraal mogelijk gekozen. De luchtspiegeling was door gebruik van zeldzaam gas een zeldzaam vermaak.

De luchtspiegeling bracht een vuurwerk bij dag over, een vuurwerk van gekleurde gassen, die, weinig vatbaar voor wind, reukloos, onschadelijk, werden opgebouwd boven de grote rivier, eerst tot een enkel geel blok, en dan door aanlijning van andere blokken, in violet, purper, ultramarijn, tot een stad van blokken, de blokken van de stad der toekomst, het nieuw-Jeruzalem van deze Staat. Het visioen duurde bijna twee uur.

Voor de ontginning van de meteoriet waren de toeschouwers weder bij loting aangewezen. De rest der veertig miljoen kon de luchtspiegeling volgen, in alle delen van het rijk. Het trof dat alle leden van de Raad tot die rest behoorden.

Te dertien uur ging de raket, onzichtbaar aanvankelijk in een vuurbaan, en met diepe, maar draaglijke losbarsting. Dan zag men, tienduizenden meters hoog, nog tweemaal een vlam spelen. De raket was weg.

Bij vloedlicht aan de rand van een onafzienbare krater werd in de diepte de meteoriet aangeboord. Een vierkant stuk van zijn smeltwrat was elektrisch tot ontbranding gebracht als een modern vreugdevuur. Het vlamde niet, het gloeide helwit, gelijk gesmolten steen gloeit. De zon reikte niet tot daar. Het gloeide groot en vierkant in de schemering.

Met speelse en toch strenge fantasie werd op de

stroom de stad van gas gebouwd, in strakke vormen, in tere kleuren.

De miljoenen zagen het aan. De miljoenen waren stil. De wind voer in eindeloze banen van vorstkoude over de landen, bergen, heuvelen, vlakten, wateren, over de ijsvliezen der poelen, over de geharde miljoenen.

Hun feest was enkel een feest voor het oog. Van oog of oor, van geen ander zintuig werd door de overheid feestelijke streling geduld, veelmin verwekt.

De dag liep ten einde. De arenden streken allerwegen neer. De lotelingen keerden huiswaarts met de vliegtuigen. De stad van kleuren verijlde. De groepen marcheerden naar de blokken, vlagoverwapperd, met lichte muziek en sterke zang in de aanwakkerende ijzigheid.

De hemel werd zwart. De zwarte hemelvloer lag volgehageld met sterhagel in alle korrelgrootten.

DE ZONDE

Het Kernplein lag bar, een meer van asfalt, gestold. Het schavot was opgeruimd. De bevolking bleef het mijden. Zelden stak een groep het over, de meesten bleven aan de kant, als bezeten van een collectieve agorafobie. Het verkeer was zo goed om de stadskern geleid dat het Kernplein overbodig was. Zijn ronde vorm stak in de ogen van de Raad. Een plan werd ontworpen, het plein

afgepaald, bedacht met woonblokken, een nieuw historisch museum. In het midden zou een kleiner vierkant plein worden uitgespaard. Gegedigden voor de nog te bouwen woonkwadranten werden opgeroepen. Er was weinig aanmelding. Er was geen woningnood. De doelmatige bouwwijze der hoofdstad maakte centraal wonen niet bij uitstek begeerlijk.

De Raad, desondanks, was tevreden. De stadskern was een broeinest van zonde. Daarmede had men voorgoed afgerekend.

De Raad dwaalde. De zonde, zo oud als de mens, woekerde in het lijf van de Staat gelijk de flora in de darm.

De kleine constellaties, die gezwefd hadden door de krochten der vroegere kern, zag men terug aan de periferie. De mens wilde altijd besmukt het kwade.

Er was geen invoer uit het buitenland, behalve op filmisch gebied. De films der kapitalistische maatschappij waren een lering. Men ruilde ze tegen eigen films. Men vertoonde ze met onderschriften van waar-schuwendende demagogie.

Er was geen geld, er waren geen winkels, er waren geen dingen van weelde, tenzij in het historisch museum, streng bewaakt door gestraften. De bevolking werd gerantsoeneerd. Toch waren er de ondeugden, geld, juweel, lekkernij, drank, spel, ontucht.

Het was onuitroeibaar als de flora van de darm. De politietroepen verrasten herhaaldelijk, de straf was streng, de kerkers zaten vol, de ondeugd bleef.

Het geld was goud, uit alle landen van de wereld.